

วิเคราะห์งานศิลปกรรมอุโบสถวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง

โดย

นางสาวชิตาภา สุกตะ

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ แผนก ข ระดับปริญญาโท

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิเคราะห์งานศิลปกรรมอุโบสถวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ แผนก ข ระดับปริญญาโท
ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2561
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

THE ANALYSIS OF ART UBOSOTHA AT WAT SUNTRAWAS, PHATTHALUNG
PROVINCE

A Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Arts (ART HISTORY)

Department of Art History

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2018

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ	วิเคราะห์งานศิลปกรรมอุโบสถวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง
โดย	ชิตาภา สุกตะ
สาขาวิชา	ประวัติศาสตร์ศิลปะ แผนก ข ระดับปริญญาโท
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พัชรีสิริ เปรมกุลนันท์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

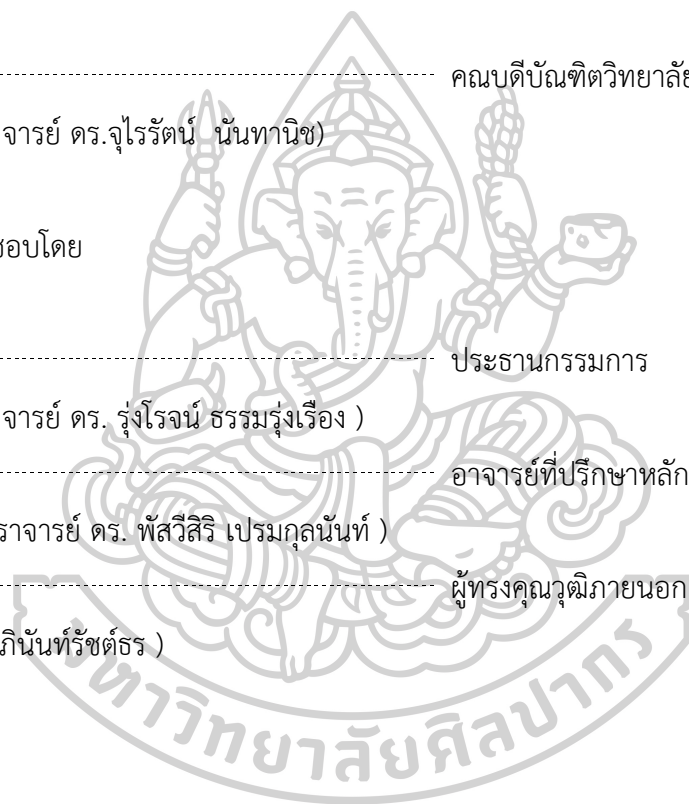
..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พัชรีสิริ เปรมกุลนันท์)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ดร. สีโรตม์ ภูรินทร์ชัตร์)

57107306 : ประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ข ระดับปริญญาโทบัณฑิต

คำสำคัญ : ประวัติศาสตร์ศิลปะ, ศิลปะแบบพระราชนิยมรัชกาลที่3, วัดสุนทรवास

นางสาว ชิตาภา สุกตะ: วิเคราะห์งานศิลปกรรมอุโบสถวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พัสวีสิริ เปรมงกุลนันท์

การศึกษานี้มีจุดประสงค์ที่จะศึกษางานศิลปกรรมอุโบสถวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง ทั้งในด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม ว่ามีความแตกต่างหรือคล้ายคลึงกับงานศิลปกรรมของวัดในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อให้ทราบถึงสมัยของงานสถาปัตยกรรมและจิตรกรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากการตรวจสอบข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ซึ่งเป็นวิธีหลักที่ใช้ในการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า

1. รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่3
2. จิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นภายในอุโบสถน่าจะเป็นฝีมือการเขียนของช่างพื้นเมืองที่ได้รับอิทธิพลการเขียนภาพมาจากช่างหลวง โดยช่างเหล่านี้อาจจะเคยไปศึกษาในเมืองหลวงมาก่อน แล้วนำรูปแบบการเขียนภาพของช่างหลวงมาใช้ และช่วงเวลาในการเขียนภาพน่าจะเขียนขึ้นในปลายสมัยรัชกาลที่ 3
3. หลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์สอดคล้องกับหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะที่ระบุว่ามีการสร้างอุโบสถเมื่อปี พ.ศ. 2385 และมีการฉลองอุโบสถในปี พ.ศ. 2396

57107306 : Major (ART HISTORY)

Keyword : Art History, Royal Arts King Rama III, Wat Suntrawas

MISS CHITAPA SUKATA : THE ANALYSIS OF ART UBOSOTHA AT WAT SUNTRAWAS, PHATTHALUNG PROVINCE THESIS ADVISOR : ASSISTANT PROFESSOR PATSAWEESIRI PREAMKULANAN, Ph.D.

The purpose of this research is to study the art of ubosotha at Sunthawas temple. Phatthalung Province Both in architecture and the mural painting That is a difference or similar to the art of the temple in Bangkok. In order to know the real period of architecture and mural painting.

Inspecting historical data and art history are the main objectives of this research. The conclusions of this research are :

1. The architectural style is the Royal Arts King Rama III.

2. The mural painting in the ubosotha at Sunthawas temple were drawn by a local painter who studied under a painter from Bangkok. Which these painters may have studied in the capital and then apply the drawing style of the Royal Artisan to use at ubosotha at Sunthawas temple. And the time of mural painting should be drawn at the end of the reign of King Rama III.

3. The data from the historical documents confirm with the art historical data, which the ubosotha at Sunthawas temple was built in 1842 and celebrated the temple in 1853.

กิตติกรรมประกาศ

งานค้นคว้าอิสระในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีโดยความกรุณาของอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พัชวีสิริ เปรมกุลนันท์ ที่ได้เมตตากรุณาให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทาง ตรวจสอบแก้ไข รวมทั้งผลักดันให้ผู้วิจัยทำงานสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อนๆ นักศึกษาภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร สำหรับความช่วยเหลือในการค้นคว้า เป็นแรงผลักดันและกำลังใจในการทำงานค้นคว้าอิสระในครั้งนี้ และที่สำคัญ ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อโสภณ สุคตะ และคุณแม่นงเยาว์ สุคตะ สำหรับกำลังใจเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิต ทำให้ก้าวผ่านปัญหาต่างๆ ไปได้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานค้นคว้าอิสระฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาในรุ่นต่อไป

ชิตามา สุคตะ

สารบัญ

หน้า

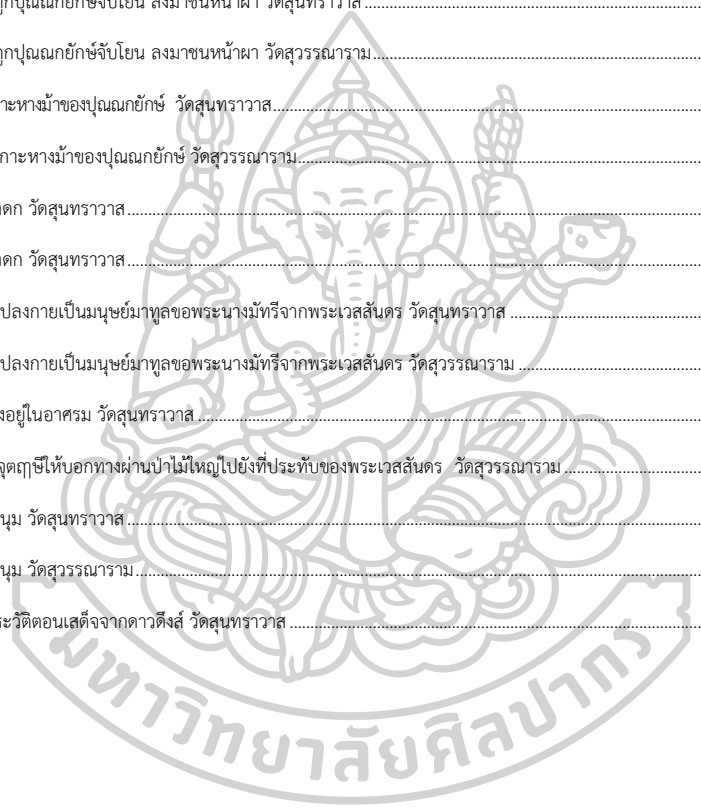
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญรูปภาพ.....	ซ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	2
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	3
1.4 ขอบเขตการศึกษา.....	3
1.5 ขั้นตอนของการศึกษา.....	3
1.6 วิธีการศึกษา.....	3
1.7 แหล่งข้อมูล.....	4
บทที่ 2 ประวัติความเป็นมาของวัดสุนทรवास จังหวัดพังงา.....	5
2.1 ตำนานพื้นถิ่นวัดสุนทรवास.....	5
2.2 การบูรณะวัดและการสร้างอุโบสถวัดสุนทรवास.....	6
บทที่ 3 อุโบสถวัดสุนทรवासกับสถาปัตยกรรมพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3.....	11
3.1 อุโบสถวัดสุนทรवास.....	11
3.2 อุโบสถวัดสุนทรवासกับศิลปะแบบพระราชนิยม.....	19
บทที่ 4 การวิเคราะห์เปรียบเทียบจิตรกรรมฝาผนังวัดสุนทรवास.....	28
4.1 จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवास.....	28
4.2 การวิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवास.....	60
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา.....	64
รายการอ้างอิง.....	66
ประวัติผู้เขียน.....	67

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 จารึกบนผนังฝั่งขวาของประตูทางเข้าอุโบสถวัดสุนทรवास	7
ภาพที่ 2 อุโบสถวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง	9
ภาพที่ 3 พระพุทธรูปทรงเครื่องในพิพิธภัณฑ์สุนทรवास	10
ภาพที่ 4 พระประธานภายในอุโบสถวัดสุนทรवास	12
ภาพที่ 5 ฐานของอุโบสถวัดสุนทรवास	19
ภาพที่ 6 บันไดทางขึ้นระเบียงของอุโบสถวัดสุนทรवास	20
ภาพที่ 7 กระเบื้องปูเคลือบสีแบบจีน วัดสุนทรवास	21
ภาพที่ 8 กระเบื้องปูเคลือบสีแบบจีน วิหารวัดมหรณพาราม	21
ภาพที่ 9 ด้านหน้าของอุโบสถวัดสุนทรवास	22
ภาพที่ 10 ด้านหลังของอุโบสถวัดสุนทรवास	23
ภาพที่ 11 ด้านข้างของอุโบสถวัดสุนทรवास	23
ภาพที่ 12 ซุ้มหน้าต่างของอุโบสถวัดสุนทรवास	24
ภาพที่ 13 หลังคาของอุโบสถวัดสุนทรवास	25
ภาพที่ 14 หน้าบันของอุโบสถวัดสุนทรवास	26
ภาพที่ 15 สี่มาของอุโบสถวัดสุนทรवास	27
ภาพที่ 16 การลำดับจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง	29
ภาพที่ 17 ภาพเขียนพุทธประวัติตอนมารผจญ วัดสุนทรवास	30
ภาพที่ 18 ภาพเขียนพุทธประวัติตอนมารผจญ วัดสุนทรवास	31
ภาพที่ 19 ภาพเขียนพุทธประวัติตอนมารผจญ วัดสุวรรณาราม	31
ภาพที่ 20 เติมียชาดกภายในอุโบสถวัดสุนทรवास	33
ภาพที่ 21 เติมียชาดก วัดสุนทรवास	34
ภาพที่ 22 เติมียชาดก วัดสุวรรณาราม	34
ภาพที่ 23 มหาชนกชาดก วัดสุนทรवास	36
ภาพที่ 24 มหาชนกชาดก วัดสุวรรณาราม	36
ภาพที่ 25 สุวรรณสามชาดก อุโบสถวัดสุนทรवास	38
ภาพที่ 26 สุวรรณสามชาดก วัดสุนทรवास	39
ภาพที่ 27 สุวรรณสามชาดก วัดสุวรรณาราม	39
ภาพที่ 28 เนมิราชชาดก วัดสุนทรवास	41
ภาพที่ 29 พระเนมิราชประทับนั่งอยู่บนทิพย์อาสน์ในสุธรรมสภาปราสาท วัดสุนทรवास	42
ภาพที่ 30 พระเนมิราชเสด็จสวรรคต วัดสุวรรณาราม บางกอกน้อย	42

ภาพที่ 31 มโหสถชดก วัดสุนทรवास.....	44
ภาพที่ 32 มโหสถห้ามทัพพระเจ้าจูลนีพรหมทัตยภทท์พม่าล้อมเมืองอุปการ วัดสุนทรवास.....	45
ภาพที่ 33 พระเจ้าจูลนีพรหมทัตยภทท์พม่าล้อมเมืองอุปการ วัดสุวรรณาราม.....	45
ภาพที่ 34 วุริห์ตนครราชบำเพ็ญศีลบนจอมปลวก วัดสุนทรवास.....	47
ภาพที่ 35 วุริห์ตนครราชบำเพ็ญศีลบนจอมปลวก.....	47
ภาพที่ 36 ภาพนางรจจาอยู่ในปราสาทกับสมมก้านัล วัดสุนทรवास.....	49
ภาพที่ 37 พระนารถโพธิสัตว์ใช้คานทองคำหาบภาชนะทองคำลงมามอบให้พระนางรจจาบริจาทาน.....	49
ภาพที่ 38 วิรุชชาดก วัดสุนทรवास.....	51
ภาพที่ 39 วิรุชบัณฑิตถูกปูนณกยัภจันโยน ลงมาชนหน้าผา วัดสุนทรवास.....	52
ภาพที่ 40 วิรุชบัณฑิตถูกปูนณกยัภจันโยน ลงมาชนหน้าผา วัดสุวรรณาราม.....	52
ภาพที่ 41 วิรุชบัณฑิตเกาะหางม้าของปูนณกยัภจันโยน วัดสุนทรवास.....	52
ภาพที่ 42 วิรุชบัณฑิตเกาะหางม้าของปูนณกยัภจันโยน วัดสุวรรณาราม.....	52
ภาพที่ 43 เวสสندرชาดก วัดสุนทรवास.....	54
ภาพที่ 44 เวสสندرชาดก วัดสุนทรवास.....	55
ภาพที่ 45 พระอินทร์แปลงกายเป็นมนุษย์มาทูลขอพระนางมัทรีจากพระเวสสันดร วัดสุนทรवास.....	56
ภาพที่ 46 พระอินทร์แปลงกายเป็นมนุษย์มาทูลขอพระนางมัทรีจากพระเวสสันดร วัดสุวรรณาราม.....	56
ภาพที่ 47 อัจจุตฤษีนั่งอยู่ในอาศรม วัดสุนทรवास.....	56
ภาพที่ 48 ชูชกลวงอัจจุตฤษีให้บอกทางผ่านป่าไม้ใหญ่ไปยังที่ประทับของพระเวสสันดร วัดสุวรรณาราม.....	56
ภาพที่ 49 ภาพเทพชุมนุม วัดสุนทรवास.....	58
ภาพที่ 50 ภาพเทพชุมนุม วัดสุวรรณาราม.....	58
ภาพที่ 51 ภาพพุทธประวัติตอนเสด็จจากดาวดึงส์ วัดสุนทรवास.....	59

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัดสุนทรवासตั้งอยู่ที่ตำบลปิ่นเต่า อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ตามหลักฐานในสมุดข่อยของวัดกล่าวว่าสร้างขึ้นใน พ.ศ. 1983 เดิมเรียก “วัดปลายนา” และได้มีการสร้างอุโบสถในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โดยพระอุดมปิฎกบาลีซึ่งเคยเป็นเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม กรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 2 และคุ้นเคยกับรัชกาลที่ 3 ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เมื่อมาประจำพระราชวังที่วัดสุนทรवास พระอุดมปิฎกได้ขอความช่วยเหลือจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เช่น เจ้าพระยาพัทลุง (จ้อย) โดยการก่อสร้างอุโบสถได้สำเร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. 2385 ซึ่งมีหลักฐานสำคัญคือจารึกบนผนังภายในพระอุโบสถ ใจความว่า

“ พระพุทธศักราชล่วงแล้ว 2385 พรรษา ปีชาน จัตวาศก ข้าพระพุทธเจ้าสรภิกขุเดิมอยู่เมืองพัทลุง มาอยู่ ณ วัดหงษ์ ในกรุงเทพมหานคร สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในนามบัญญัติชื่อ พระอุดมปิฎก ได้สร้างพระอุโบสถและโครงการบูรเวียนและกุฏิคงไว้ในวัดนี้ อันเป็นที่เล่าเรียน นโม ก ข ตั้งแต่เป็นทารกนั้น มามีพญาภัทรลุงจ้อยอุปการะช่วยกระทำให้สำเร็จในการวัดทั้งปวง และการฉลองนั้น ได้กระทำในปีฉลูเบญจศก ขอเป็นอุปัชฌาย์แก่พระนฤพานเถิด”¹

ลักษณะโครงสร้างของอุโบสถเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนแบบพระราชานิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 กล่าวคือ เป็นอาคารแบบพระราชานิยมซึ่งใช้ผนังรับน้ำหนัก มีเสารอบตั้งรองรับเชิงชาย หลังคาชั้นลด 2 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องกาบ ผนังของอุโบสถเป็นผนังก่ออิฐถือปูนมีการประดับตกแต่งด้วยปูนปั้นลายเครือเถาดอกพุดตาลใบเทศ ประกอบด้วยลายประดิษฐ์สอดคล้องสลักกันไป ส่วนยอดของกรอบหน้าบันประดับด้วยปูนปั้นเป็นทรงดอกพุดตาน กึ่งกลางและปลายเส้นเฉียงของกรอบหน้าบันประดับด้วยตัวหงา อุโบสถมีประตูทางเข้า 1 ประตู ส่วนด้านหลังเป็นผนังทึบ หน้าต่างข้างละ 3 บาน บานประตูหน้าต่างลงรักปิดทอง ชูมประตูหน้าต่างและหน้าบันเป็นปูนปั้นลวดลายอย่างจีน²

¹ กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดหัวเขาอาณาจักร เล่ม 3, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา 2525), 840

² กรมศิลปากร กองโบราณคดี, งานอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง. “รายงานการสำรวจจิตรกรรมฝาผนัง จังหวัดพัทลุง”, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร 2527), 79.

จิตรกรรมภายในพระอุโบสถเป็นภาพเขียนสีฝุ่น โดยเขียนเรื่องราวพุทธประวัติ ทศชาติชาดกและ เทพชุมนุม ระหว่างช่องประตูหน้าต่างเขียนภาพทศชาติชาดก เหนือช่องหน้าต่างเขียนเทพชุมนุม 1 แถว แถวล่างเป็นยักษ์ แถวกลางเป็นเทพสลักรูท แถวบนเป็นเทพทั้งหมด

เทพแต่ละองค์คั่นด้วยพัด เบื้องหน้าพระประธานเป็นภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ และ เบื้องหลังพระประธานเป็นภาพพุทธประวัติตอนเสด็จจากดาวดึงส์ ช่วงล่างของภาพจิตรกรรมภายใน อุโบสถชำรุดทั้งหมด³

อย่างไรก็ตาม ปัญหาเรื่องยุคสมัยในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้นยังคงมีความคลุมเครือ กล่าวคือ ในหนังสือรายงานการสำรวจจิตรกรรมฝาผนังกล่าวถึงประวัติของจิตรกรรมวัดสุนทรवास ว่าเขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยช่างชื่อ “ลี ล้อค” และ “พระใหม่” ซึ่งเป็นพระที่มาจากกรุงเทพฯ เขียนเสร็จแล้วไม่เคยเขียนซ่อม แต่ในบันทึกของวัดวัง จังหวัดพัทลุง ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนังของ วัดวังว่าเขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยเป็นช่างคนเดียวกับที่เขียนจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดสุนทรवास จึงทำให้เป็นประเด็นการศึกษาในครั้งนี้ว่าจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवास นั้นเขียนในสมัยใดกันแน่ เพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดในการกำหนดอายุอุโบสถและภาพจิตรกรรมฝาผนัง

1.2 ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของวัดสุนทรवासอย่างแท้จริง โดยอาศัยข้อมูลจาก เอกสารและจารึก
- 2) วิเคราะห์แนวคิด รูปแบบและเทคนิคของจิตรกรรมฝาผนังและสถาปัตยกรรม เพื่อ เผยแพร่ข้อมูลทางด้านวิชาการแก่ผู้ที่สนใจทั่วไป
- 3) ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมแก่ผู้ที่จะศึกษาค้นคว้าและวิจัยงานทางด้านจิตรกรรมฝาผนังและ สถาปัตยกรรมแบบประเพณีนิยมสมัยรัชกาลที่ 3

³ กรมศิลปากร กองโบราณคดี, เรื่องเดียวกัน, 80

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

จากจารึกภายในอุโบสถวัดสุนทรवासน์นั้นกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ที่ได้ให้ความช่วยเหลือในการบูรณะอุโบสถวัดสุนทรवासน์ให้มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบพระราชนิยมคือแบบจีน และคาดว่าจิตรกรรมภายในพระอุโบสถน่าจะถูกเขียนขึ้นในเวลาใกล้เคียงกันคือในสมัยรัชกาลที่ 3 และจากการศึกษาด้านรูปแบบของศิลปะที่ปรากฏอยู่บนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดสุนทรवासน์ ผู้ศึกษาคาดว่าน่าจะเขียนขึ้นในช่วงปลายรัชกาลที่ 3 โดยฝีมือช่างในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่อพยพมาจากเมืองหลวงออกไปตามหัวเมืองต่างๆ

1.4. ขอบเขตการศึกษา

ศึกษารูปแบบของศิลปกรรมที่สำคัญในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยเฉพาะวัดที่มีการสร้างใหม่หรือบูรณปฏิสังขรณ์ตามพระราชดำริของพระองค์ โดยมีกรณีศึกษาจากอุโบสถวัดสุนทรवासน์ จังหวัดพัทลุงและวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมโดยตรวจสอบรูปแบบและแนวความคิดในการสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่กับวัดภายในกรุงเทพมหานคร

1.5. ขั้นตอนของการศึกษา

ดำเนินการด้วยกระบวนการวิจัยแบบวิเคราะห์ เพื่อจัดทำรายงานแบบพรรณนาโดยศึกษาการกระจายอำนาจทางการเมืองการปกครองและความสัมพันธ์ระหว่างเมืองหลวงกับหัวเมืองทางภาคใต้ รวมทั้งศึกษาถึงที่มา รูปแบบ ลักษณะทางศิลปะทั้งจิตรกรรมและสถาปัตยกรรมโดยการเปรียบเทียบกับวัดที่สร้างขึ้นในสมัยเดียวกัน มีรูปแบบทางศิลปะเหมือนกันเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปและผลของการศึกษา

1.6 วิธีการศึกษา

1. การตรวจสอบเอกสาร
2. ค้นคว้าข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะในสมัยรัชกาลที่ 3
3. เก็บข้อมูลภาคสนาม
4. เก็บข้อมูลเอกสารเพิ่มเติมหลังจากได้ข้อมูลภาคสนามเพื่อตรวจสอบหรือใช้ประกอบกับข้อมูลเดิมที่มี
5. ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เอกสารวิชาการ ผลงานวิจัย มาใช้เป็นเกณฑ์พิจารณา
6. สรุปผลการวิเคราะห์ นำเสนอผลการวิจัย

1.7 แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

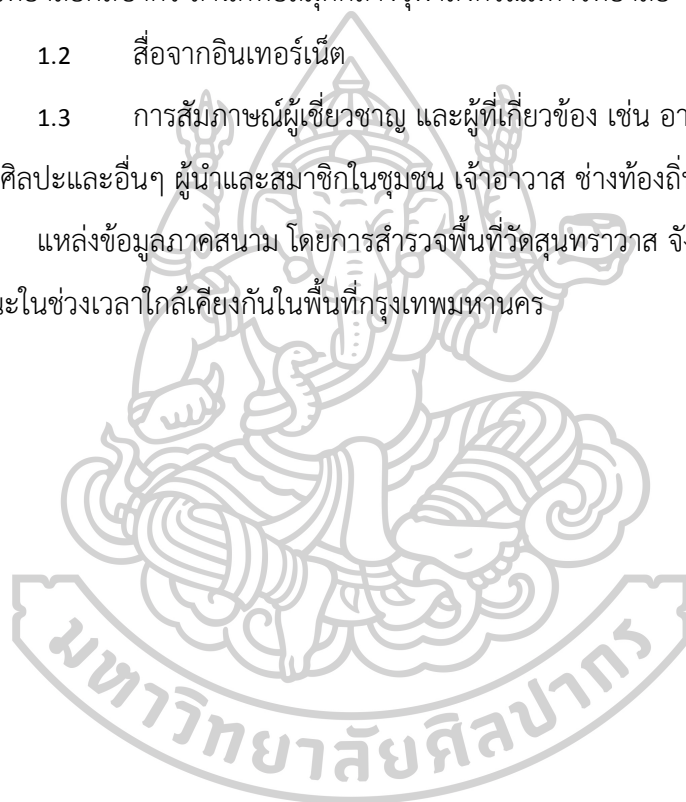
1. ข้อมูลทางเอกสาร อาทิ ตำรา บทความทางวิชาการ หนังสือ ผลงานการวิจัย ฯลฯ โดยการค้นคว้าจากแหล่งต่างๆดังนี้

1.1 เก็บข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เช่น พิพิธภัณฑของวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร สำนักหอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.2 สื่อจากอินเทอร์เน็ต

1.3 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น อาจารย์ประจำสาขาประวัติศาสตร์ศิลปะและอื่นๆ ผู้นำและสมาชิกในชุมชน เจ้าอาวาส ช่างท้องถิ่น

2 แหล่งข้อมูลภาคสนาม โดยการสำรวจพื้นที่วัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง และวัดที่สร้างหรือบูรณะในช่วงเวลาใกล้เคียงกันในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมาของวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง

2.1 ตำนานพื้นถิ่นวัดสุนทรवास

วัดสุนทรवास ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ตำบลปันแต อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง สร้างขึ้นเมื่อใดนั้น ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด แต่จากคำบอกเล่าสืบต่อกันมาว่า เดิมมีพระธุดงค์ 5 รูป เดินทางมาพัก เห็นว่าเป็นที่สงบเงียบ เป็นเนินดินรุ่มเย็นสบายเหมาะแก่การสร้างวัดเพราะไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก จึงได้สร้างที่พักและมีภิกษุอาศัยอยู่ต่อมามีได้ขาด ส่วนบ้านสุนทรหรือชุมชนสุนทร ประกอบด้วย หมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 9 เป็นชุมชนเก่าแก่ที่สุดของตำบล คนนอกพื้นที่เรียกคนในหมู่บ้านว่า ชาวสุนทร ขณะที่คนในหมู่บ้านเองเรียกคนในหมู่ที่ 8 ว่าคนสุนทรออก และเรียกคนในหมู่ที่ 9 ว่า คนสุนทรตก โดยมีวัดสุนทรवासตั้งอยู่ตรงกลาง พื้นที่บริเวณที่ตั้งวัดสุนทรवासเป็นเนินสูงที่สุดในหมู่บ้าน เดิมบ้านสุนทรามีชื่อเรียกว่า ‘บ้านปลายนา’ หรือ ‘บ้านชายนา’ บริเวณที่ตั้งบ้านเรือนประชาชนโดยรอบจะลดระดับความสูงลาดลงจนเป็นผืนนากว้างใหญ่แผ่ออกไปจนถึงพื้นที่เนินของหมู่บ้านอื่นและตำบลอื่น ทิศเหนือจดควนปันแต ทิศตะวันออกต่อเนื่องกับควนนางตุง ทิศใต้จดดอนศาลา และทิศตะวันตกจดควนพลี ดังนั้นบ้านสุนทรจึงมีลักษณะคล้ายอ่างขนาดใหญ่ ที่มีเนินอยู่ตรงกลาง มีทางน้ำธรรมชาติและคลองที่ขุดขึ้นในสมัยพระอู่ตมปิฎก ไหลผ่านทางด้านทิศใต้ ลักษณะทางกายภาพเช่นนี้ทำให้บ้านสุนทรเป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นอยู่อาศัยและแหล่งปลาชุกชุมแห่งหนึ่งของพัทลุง โดยเฉพาะด้านตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านสุนทรเรียกว่า ออกถนนรถไฟ หรือสุนทรนาถ เป็นบริเวณที่มีปลาชุกชุมมากที่สุด ชาวบ้านสุนทรในอดีตมีอาชีพทำนาและหาปลาเป็นหลัก

จากการค้นคว้าทั้งทางสภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์พบว่าวัดสุนทรवासเป็นวัดที่สร้างขึ้นเป็นลำดับที่ 3 ของจังหวัดพัทลุง เดิมมีชื่อว่าวัดชายนาหรือวัดปลายนา โดยตั้งชื่อตามสถานที่ตั้งซึ่งอยู่ปลายสุดของชุมชนติดกับท้องทุ่งนา ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นวัดหัวสุนทรหรือวัดสุนทร ตามนิทานพื้นบ้านเรื่องพระรถเมรี หรือเรื่องนางสุนทร ซึ่งนายเรื่องหรือพระเรื่อง ผู้แต่งเป็นคำกลอนภาษาถิ่นใต้ ดังความตอนต้นเรื่องว่า “ข้าไหว้พระธรรมในวรกายเรื่อง ขออย่ามีขุนเคืองแก่ตัวข้าผู้ศรัทธา” และในตอนสุดท้ายกล่าวอีกว่า “ในจิตคิดเคือง เพราะทรงผ้าเหลืองถือไตรสิกขา บอกว่าสุนทร จบเพียงนี้เอย”

จากตำนานในเรื่องนางสนทราที่ว่านี้ กล่าวถึงนางยักษ์ชื่อนางสนทรา ถูกพระรถเสนฆ่าตาย ชาวบ้านลากศพมาทิ้งไว้ที่สระน้ำลึกแห่งหนึ่งใกล้กับวัดนี้ตั้งความที่ว่า “ชาวบ้านทั้งหลายได้พากันมา ลากศพนางสนทรา ลากคร่าพาไปได้สามชั่ววัย ทิ้งไว้ที่วัดชายนา” ชาวบ้านจึงเรียกสระน้ำแห่งนั้นว่า “สระนางสนทรา” และเรียกชื่อวัดว่า “วัดสนทรา”

ต่อมาเมื่อปีพ.ศ. 2483 ชื่อวัดได้ถูกเปลี่ยนจากทางราชการ เป็นวัดสุนทรवास แต่ชาวบ้านทั่วไปยังเรียกติดปากว่าวัดสนทรา โดยเรียกตามตำนานในพื้นที่ที่เล่าต่อๆ กันมาว่า “สุนทรา” เป็นชื่อของนางยักษ์ ตามตำนานเรื่อง “พระรถเสน” เมื่อนางยักษ์สุนทราสิ้นชีวิตลง พระรถสิทธิ์สั่งให้นำร่างนางยักษ์มาทิ้งไว้ในสระน้ำบ้านปลายนา ต่อมาจึงเรียกบ้านปลายนาว่าบ้านสุนทรามาจนทุกวันนี้ ส่วนสระน้ำที่ทิ้งร่างนางยักษ์ถูกเรียกว่าสระนางสุนทรา เล่ากันว่าแต่ก่อนชาวบ้านต้องเซ่นวิญญาณของนางสุนทราเป็นประจำทุกปี โดยการมัดควายไว้ในสระน้ำให้ปลิงในสระกินเลือด ปัจจุบันแม้ไม่เห็นการเซ่นวิญญาณนางสุนทราแต่สระนางสุนทรายังคงมีอยู่ และได้รับการพัฒนาให้เป็นสถานที่พักผ่อนสำหรับคนในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม ตำนานดังกล่าวนี้ไม่ได้กล่าวถึงสมัยของการสร้างวัดไว้อย่างชัดเจน เป็นเพียงตำนานที่มาของชื่อสถานที่เท่านั้น ทั้งนี้ตามหลักฐานในสมุดข่อยของวัดกล่าวว่าสร้างขึ้นใน พ.ศ. 1983⁴ ในสมัยอยุธยา ซึ่งปัจจุบันไม่หลงเหลือหลักฐานอย่างอื่นที่นำมาประกอบเพื่อให้สมัยของการสร้างวัดมีน้ำหนักมากขึ้น นอกจากนี้หลักฐานทางศิลปกรรมที่เก่าแก่ที่สุดที่หลงเหลืออยู่ น่าจะเป็นพระอุโบสถ หากมองลักษณะของศิลปกรรมก็มีความชัดเจนว่าสร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เนื่องจากลักษณะของอุโบสถเป็นแบบนิยมในรัชสมัยนั้น รวมทั้งหลักฐานจากจารึกที่ผนังของอุโบสถก็ได้ระบุปีที่สร้างไว้อย่างชัดเจน แน่นนอนว่าวัดนี้ได้ถูกสร้างมาก่อนสมัยรัชกาลที่ 3 แต่ไม่อาจจะระบุได้แน่ชัดว่าสร้างในปีใดเนื่องจากไม่เหลือหลักฐานที่เก่าแก่กว่าพระอุโบสถมายืนยัน

2.2 การบูรณะวัดและการสร้างอุโบสถวัดสุนทรवास

วัดสุนทรवासได้รับการบูรณะในปี พ.ศ. 2385 ซึ่งเป็นปีเดียวกับที่พระอุดมปิฎกได้ออกมาเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ในพิธีฝังหลักเมืองสงขลา ท่านได้ถือโอกาสไปเยี่ยมบ้านเกิดที่บ้านสนทรา เมืองพัทลุง และได้พบว่าวัดสุนทรवास ซึ่งเป็นวัดที่เคยเล่าเรียนมาตั้งแต่สมัยเป็นเด็กอยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรมจึงได้ทำการบูรณะและสร้างศาสนสถานในวัดขึ้นใหม่ เช่น การสร้างพระอุโบสถแบบแก่งจัน ตามพระราชนิมิตในสมัยรัชกาลที่ 3 ให้ช่างเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถเรื่องพุทธประวัติ ทศชาติ

⁴ กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 3, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา 2525), 840.

ชาตก สร้างศาลาการเปรียญและกุฏิสงฆ์ โดยได้รับพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและการอุปถัมภ์ช่วยเหลือจากพระยาพัทลุง (จ้อย จันทโรจวงศ์) โดยอุโบสถวัดสุนทรवासได้สร้างขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. 2385 ครั้งพระอุดมปิฎก เป็นเจ้าอาวาส ดังหลักฐานจากจารึกที่ผนังภายในอุโบสถทางด้านทิศเหนือความว่า (ภาพที่ 1)

“พระพุทศักราชล่วงแล้ว 2385 พรรษา ปีชาน จัตวาศก ข้าพระพุทธเจ้าสรภิกขุเดิมอยู่เมืองพัทลุง มาอยู่ ณ วัดหงษ์ ในกรุงเทพมหานคร สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในนามบัญญัติชื่อพระอุดมปิฎก ได้สร้างพระอุโบสถและโครงการบูรเรียนและกุฎีคงไว้ในวัดนี้ อันเป็นที่เล่าเรียน นโม ก ข ตั้งแต่เปนนทกรนั้น มามีพญาพัทลุงจ้อยเปนอุปการช่วยกระทำให้จึงสำเร็จในการวัดทั้งปวง และการฉลองนั้นได้กระทำในปีฉลูเบญจศก ขอเปนอนุปีนไฉยแก่พระนฤพานเถิด”

ภาพที่ 1 จารึกบนผนังฝั่งขวาของประตูทางเข้าอุโบสถวัดสุนทรवास

ลักษณะโครงสร้างของพระอุโบสถวัดสุนทรवासเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนตามแบบพระราชนิยมในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 คือ ได้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างจากแบบประเพณีนิยมและรับเอาอิทธิพลศิลปะจีนเข้ามาผสมผสาน มีแผนผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีระเบียงรอบทั้ง 4 ด้าน ส่วนหลังคาไม่มีช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ ส่วนหน้าบันเป็นงานก่ออิฐถือปูนประดับด้วยปูนปั้นลวดลายอย่างจีน และมีเสาดำขนาดใหญ่รับน้ำหนักชายคา ไม่มีคันทวยและบัวหัวเสา ส่วนลวดลายประดับซุ้มประตูหน้าต่างเป็นลวดลายอย่างจีนเช่นเดียวกัน หลังคาชั้นลด 2

ชั้น ตอนบนมุงกระเบื้องสี่เหลี่ยมปลายมน ปีกนกมุงด้วยกระเบื้องกาบ มีประตูทางเข้า 1 ประตู หน้าต่างข้างละ 3 บาน บานประตูหน้าต่างลงรักปิดทอง ซุ้มประตูหน้าต่างและหน้าบันเป็นปูนปั้น ลวดลายอย่างจีน (ภาพที่ 2)

สาเหตุที่พระอุโบสถของวัดสุนทรवासแตกต่างจากวัดสำคัญของจังหวัดพัทลุงที่มีอายุใกล้เคียงกันอย่างวัดวังและวัดวิหารเบิก อาจเป็นเพราะความสัมพันธ์กับราชธานีในสมัยรัชกาลที่ 3 กล่าวคือ พระอุดมปิฎก ผู้ริเริ่มในการบูรณะวัดและสร้างอุโบสถขึ้นมาใหม่นั้นเคยมาบวชเรียนอยู่ที่กรุงเทพฯ และเป็นผู้มีความรู้แตกฉานทั้งด้านภาษาบาลีและด้านคติโลกธรรม เมื่อมีโอกาสสอบความรู้ด้านภาษาบาลี ท่านก็ได้แสดงความสามารถโดยสอบผ่านมหาเปรียญ 9 ประโยคในการสอบครั้งเดียว โดยวิธีสอบปากเปล่าต่อหน้าพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 และใน พ.ศ. 2368 รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระอุดมปิฎกเป็นเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2385 พระอุดมปิฎกได้กลับมายังบ้านเกิดและเห็นสภาพของวัดสุนทรवासที่เคยบวชเรียนในตอนที่เด็กนั้นทรุดโทรมมาก จึงได้เข้าไปถวายพระพรลาออกจากเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนารามมาอยู่จำพรรษา ณ วัดสุนทรवास เพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์วัดและได้สร้างพระอุโบสถหลังใหม่โดยสร้างตามแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 3 นั้นเอง

ดังนั้น ทั้งในด้านศิลปะ สถาปัตยกรรมและประวัติของพระอุดมปิฎก รวมทั้งหลักฐานสำคัญคือจารึกบนผนังของพระอุโบสถเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า พระอุโบสถวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุงนั้น สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยรับอิทธิพลมาจากศิลปะจีนซึ่งเป็นศิลปะพระราชนิยมและแสดงถึงความสัมพันธ์อันดีกับราชธานี นอกจากอุโบสถที่มีการสร้างตามแบบพระราชนิยมแล้วยังมีหลักฐานอื่นที่สามารถเชื่อมโยงกับราชธานีในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้ อาทิ พระพุทธรูปทรงเครื่อง (ภาพที่ 3) และโต๊ะหมู่บูชาสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ถูกเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์สุนทรवासอีกด้วย

ในปี พ.ศ. 2516 หน่วยศิลปากรที่ 9 กองโบราณคดี กรมศิลปากร ได้ทำการสำรวจและดำเนินการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน จึงประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 94 ตอนที่ 130 วันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2525 เป็นโบราณสถานสำหรับชาติ และเนื่องจากโครงสร้างและวัสดุก่อสร้างบางส่วนสึกหรอ หลังคารั่วน้ำฝน ฝาผนังแตกร้าว จึงอนุมัติงบประมาณ 2,500,000 บาทบูรณะ

ซ่อมแซมในปี พ.ศ. 2532 และปีพ.ศ. 2548 ซ่อมเปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคาและทาสีอีกครั้งหนึ่งโดย
กองโบราณคดีนครศรีธรรมราช⁵

ภาพที่ 2 อุโบสถวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง

⁵ พระอุดมปิฎก (สร พุทธสโร), เอกสารแนะนำวัดสุนทรवास ตำบลป็นแต อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง, (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์และสถานที่พิมพ์), 4-5.

ภาพที่ 3 พระพุทธรูปทรงเครื่องในพิพิธภัณฑ์สุนทรवास

บทที่ 3

อุโบสถวัดสุนทรवासกับสถาปัตยกรรมพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3

3.1 อุโบสถวัดสุนทรवास

3.1.1 องค์ประกอบของอุโบสถวัดสุนทรवास

อุโบสถวัดสุนทรवासเป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีขนาดเล็กแบ่งเป็น 3 ห้อง ตัวอุโบสถหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนโดยใช้ผนังรับน้ำหนักตั้งอยู่บนฐานปัทม์ บันไดทางขึ้นอยู่ทางด้านสกัดทั้งด้านหน้าและหลังอุโบสถ โดยผนังกั้นบันไดเป็นงานก่ออิฐถือปูนตันทั้งแท่ง มีส่วนโค้งเว้าและนูนขึ้นไปตามขั้นบันได

อุโบสถยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร มีลานประทักษิณและกำแพงแก้วล้อมรอบตัวอาคาร ผนังกระเบื้องเป็นชนิดโปร่ง กรูด้วยกระเบื้องปูเคลือบสีแบบจีน มีเสาดำรูปสี่เหลี่ยมตั้งรองรับเชิงชายทั้งหมด 18 เสาดูทางเข้าด้านหน้า 1 ประตู มีหน้าต่างฝั่งละ 3 บาน โดยบานประตูหน้าต่างลงมีการรักปิดทอง ซุ้มประตูหน้าต่างเป็นงานปูนปั้นติดผนังลวดลายพันธุ์พฤกษา เช่น ลายดอกพุดตาน ส่วนบนของอุโบสถเป็นหลังคามุงด้วยกระเบื้องกาบแบบไม่มีชั้นซ้อน หลังคามี 2 ตับโดยต่ำลงเป็นปีกนกเหนือสันหลังคาประดับด้วยประติมากรรมสิงโตจีน 2 ตัว หน้าบันเป็นงานก่ออิฐถือปูน ไม่มีเครื่องลำยอง คือ ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ มีการประดับตกแต่งด้วยปูนปั้นลายเครือเถาดอกพุดตาล ใบเทศ ประกอบด้วยลายประดิษฐ์สอดคล้องสลับกันไป โดยที่ลวดลายของหน้าบันทั้ง 2 ด้านเป็นลายเดียวกัน ส่วนยอดของกรอบหน้าบันประดับด้วยปูนปั้นเป็นทรงดอกพุดตาน กิ่งกลางและปลายเส้นเฉียงของกรอบหน้าบันประดับด้วยตัวหงา เสมอที่วัดสุนทรवासมีลักษณะของเสมานั่งแท่นแบบอยุธยาตอนปลายซึ่งประดิษฐานบนฐานปัทม์ ใบเสมาทำจากปูนปั้นลวดลายพันธุ์พฤกษาแบบจีนรูปทรงขนาดเล็ก

ภายในอุโบสถวัดสุนทรवासมีพระประธานปูนปั้นลงรักปิดทองปางมารวิชัยประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีลายแข่งสิงห์ และมีพระสาวก 2 องค์ (ภาพที่ 4) ลักษณะสำคัญของพระประธานมีพระพักตร์ค่อนข้างกลมกึ่งรูปไข่ ขมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมีเป็นเปลว พระขนงโก่ง มีเส้นขอบเปลือกพระเนตร พระเนตรเปิดและมองตรง พระนาสิกค่อนข้างเล็กและโด่ง พระโอษฐ์เล็ก ทรงแย้มพระ

โอษฐ์เล็กน้อย เส้นพระโอษฐ์อ่อนโค้งเล็กน้อยจนเกือบเป็นเส้นตรง ซึ่งมีลักษณะตรงตามรูปแบบของพระพุทธรูปในสมัยรัชกาลที่ 3⁶

ภาพที่ 4 พระประธานภายในอุโบสถวัดสุนทรवास

จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवासมีการเขียนภาพทั้ง 4 ด้านด้วยสีฝุ่น เป็นเรื่องราวพุทธประวัติ ได้แก่ ภาพมารผจญ เขียนไว้ในตำแหน่งเหนือประตูทางเข้าเบื้องหน้าพระประธาน ภาพเสด็จจากดาวดึงส์ เขียนไว้ส่วนบนของฝาผนังเบื้องหลังพระประธานและเรื่องราวของพระมาลัยโปรดสัตว์นรก เขียนไว้ส่วนล่างของฝาผนังเบื้องหลังพระประธาน โดยที่ฝาผนังระหว่างช่องประตูและหน้าต่างภายในอุโบสถเป็นเรื่องราวทศชาติชาดก และเหนือช่องหน้าต่างภายในอุโบสถทั้ง 2 ฝั่ง มีการเขียนภาพเทพชุมนุมเอาไว้ ซึ่งปัจจุบันภาพจิตรกรรมฝาผนังส่วนล่างของอุโบสถได้ชำรุดและลบเลือนลงไปมาก

3.1.2 สังเขปสถาปัตยกรรมพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับชาวจีน

ชาวไทยมีความสัมพันธ์กับชาวจีนมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยซึ่งได้มีการเจริญทางพระราชไมตรีกันระหว่างพ่อขุนรามคำแหงมหาราชกับพระเจ้าหงวนลีโจ้วฮ่องเต้ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการติดต่อกับ

⁶ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พุทธศิลป์รัตนโกสินทร์ : พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน, (กรุงเทพฯ :เมืองโบราณ 2556), 278

ชาวจีนมากขึ้นชาวจีนได้รับความไว้วางใจจากคนไทยโดยทั่วไปนับแต่สามัญชนขึ้นไปจนถึงพระมหากษัตริย์ประกอบกับศาสนา ความเชื่อตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวจีนและชาวไทยไม่ต่างกันมากนักจึงก่อให้เกิดความสนิทสนมกันมากกว่าชาติอื่น ๆ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาปรากฏว่ามีกฎหมายห้ามสตรีไทยแต่งงานกับชาวต่างด้าวแต่ชาวจีนก็ได้รับข้อยกเว้นในเรื่องนี้ อีกประการหนึ่งคือชาวต่างชาติที่เข้ามาพำนักยังกรุงศรีอยุธยาโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว จะถูกกำหนดให้อยู่กันเป็นหมู่เป็นพวกภายนอกกำแพงพระนครมีแต่ชาวจีนเท่านั้นที่ได้รับอนุญาตให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ภายในกำแพงพระนครได้⁷

ในสมัยธนบุรี ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับชาวจีนยิ่งแน่นแฟ้นขึ้น เพราะสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีเชื้อสายจีน ชาวจีนในสมัยนั้นถวายพระนามพระองค์ท่านว่า “เจิ้งเจา” (แปลว่า เจ้าแซ่แต้) ในพงศาวดารได้ระบุไว้ว่า การที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกู้เอกราชได้อย่างรวดเร็ว ก็เพราะได้รับความร่วมมือจากชาวจีนที่อยู่ในเมืองไทยขณะนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ได้โปรดให้ย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรีมาตั้งขึ้นใหม่ที่ฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำเจ้าพระยา อันเป็นที่ซึ่งพระยาราชานครและพวกจีนตั้งบ้านเรือนอยู่ก่อน พระองค์ได้โปรดให้ย้ายพวกจีนเหล่านี้ไปตั้งบ้านเรือนขึ้นใหม่ที่ ณ ที่สวนตั้งแต่ปากคลองวัดสามปลื้มจนถึงปากคลองวัดสำเพ็ง⁸

ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการส่งคณะทูตไทยชุดแรกไปยังประเทศจีน ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2368 เพื่อแจ้งกับพระเจ้ากรุงจีนถึงการผลัดแผ่นดินและพระราชสาส์นไปเจริญสัมพันธไมตรีพร้อมนำเครื่องราชบรรณาการไปจิมก้องพระเจ้ากรุงจีนด้วย โดยทูตไทยคณะดังกล่าวได้เดินทางกลับเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2370 พร้อมกับนำเครื่องบรรณาการ และพระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงจีนตอบรับทราบถึงการที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเถลิงราชสมบัติ ตามจดหมายเหตุของจีนได้กล่าวว่า ในระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยได้ส่งคณะทูตนำเครื่องราชบรรณาการไปยังประเทศจีนรวมด้วยกัน 13 ครั้ง⁹

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนนอกเหนือจากการติดต่อทางการทูตแล้วนั้น ยังมีความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่าง 2 ประเทศด้วย กล่าวคือ การค้าขายกับประเทศจีนเริ่มมีมากขึ้นในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 23 และได้ขยายตัวยิ่งขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากการเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูตโดยการมอบของเป็นเครื่องราชบรรณาการแล้วนั้น ยังทำ

⁷ ไขแสง ศุขะวัฒน์, วัดพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจีนในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), 6.

⁸ ไขแสง ศุขะวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 7.

⁹ วอลเตอร์ เอฟ. เวลลา, แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ, (กรุงเทพฯ, กองโบราณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2530), 208.

ให้เกิดความสะดวกรวดในการค้าขายกับประเทศจีนอีกด้วย โดยประเทศไทยได้รับอนุญาตให้จัดส่งเรือสำเภา 2 ลำนำคณะทูตไปในแต่ละครั้งและให้ค้าขายกับเมืองกวางตุ้งโดยไม่ต้องเสียอากรแต่อย่างใด ส่วนเรื่องเครื่องบรรณาการที่ไทยนำไป เช่น ดีบุกและน้ำตาล ไทยก็ได้รับสินค้าซึ่งส่วนใหญ่คือผ้าไหมเป็นการตอบแทนจากฝ่ายจีนด้วย ซึ่งการติดต่อค้าขายกับจีนนี้ นอกเหนือจากการส่งบรรณาการไปสัมพันธ์ไมตรีแล้ว ทางฝ่ายไทยได้ให้ความสะดวกกับชาวจีนที่มาทำมาค้าขายอยู่ในเมืองไทยเป็นอันมาก เช่น สิทธิในการเดินทางไปได้ทั่วประเทศ สิทธิในการซื้อที่ดินและที่อยู่อาศัย สิทธิในการสร้างเรือนอกจากนี้ ทางการยังเรียกเก็บอากรค่าปากเรือของเรือสำเภาจีนไม่มากไปกว่าเรือของราษฎรชาวไทยทั่วไป¹⁰ แต่เมื่อถึงรัชกาลที่ 4 ก็ได้งดการส่งเครื่องบรรณาการไปเมืองจีน เนื่องจากไม่โปรดวิธีการที่จีนตีขลุมว่าเมืองไทยเป็นเมืองขึ้นของจีน

ความเจริญก้าวหน้าของศิลปกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือเป็นยุคแห่งการฟื้นฟูศิลปะและวิทยาการอย่างแท้จริง เนื่องจากระหว่างรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 2 เป็นระยะเวลาแห่งการสร้างบ้านแปงเมืองและบ้านเมืองยังอยู่ในสภาวะของสงคราม ครั้นพอมาถึงรัชกาลที่ 3 บ้านเมืองกลับสู่ความสงบร่มเย็น จึงทำให้ภาวะเศรษฐกิจดีขึ้นตามมา โดยเฉพาะด้านการค้าขายกับจีน ประกอบกับบ้านเมืองที่สร้างมาแล้วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงสมัยนี้ เป็นเวลารวม 50 ปี ถาวรวัตถุต่างๆ ชำรุดทรุดโทรมลงอย่างมาก ถึงเวลาที่ต้องบูรณปฏิสังขรณ์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ ก็ได้ทรงดำเนินนโยบายต่อจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกในการสร้างและตกแต่งให้กรุงเทพมหานคร วิจิตรงดงามเหมือนกรุงศรีอยุธยา แต่เนื่องจากพระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธศาสนา งานสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมแขนงอื่นๆ จึงเป็นวัดวาอารามและศิลปวัตถุอื่นที่เกี่ยวกับพระศาสนาเสียเป็นส่วนใหญ่ พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่ในการช่างเป็นอย่างมาก สำหรับงานก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามที่สำคัญๆ นั้น หากพระองค์ทรงมีเวลาว่างจากพระราชกรณียกิจว่าราชการแผ่นดิน ก็มักจะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงตรวจและดิชมงานด้วยพระองค์เองอยู่เนืองๆ แต่ถ้าพระอารามที่ต้องบูรณะนั้นเป็นพระอารามที่มีความสำคัญรองลงไป ก็มักจะทรงแต่งตั้งเจ้านายหรือขุนนางที่มีความสามารถในด้านการก่อสร้างไปควบคุมงานอย่างใกล้ชิด จนนายมีมหาดเล็ก ได้แต่งเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติไว้ตอนหนึ่งว่า¹¹

¹⁰ วอลเตอร์ เอฟ. เวลลา, เรื่องเดียวกัน, 209.

¹¹ ไชยแสง ศุภะวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 10.

“ทูลเรื่องอื่นมิได้ขึ้นเหมือนเรื่องวัด	เวียนแต่ตรัสถามไต่ให้ไฝ่ฝัน
ถึงวัดนั้นวัดนี้เป็นนรินทร์	ถึงเรื่องปั้นเขียนฉากสลักกลึง
วัดโน้นแล้ววัดนี้ยังรับสั่งเร่ง	เดือนดำเบงทำไปให้ชำซิง
พวกนายด้านนางงานเร่งการตะบิง	ให้ทั่วถึงถ้วนวัดจังหวัดราย
โบสถ์วิหารการเปรียญก็เขียนวาด	เพดานดาตาดทองอันผ่องฉาย
โบสถ์ผนังอย่างเก่าเสาท่าลาย	บุบสลายมัวมอมก็ซ่อมแปลง”

สถาปัตยกรรมพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3

สมัยรัชกาลที่ 3 ถือเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงหรือการปฏิรูปงานศิลปกรรมครั้งสำคัญ โดยเฉพาะงานสถาปัตยกรรมจำพวกอุโบสถและวิหาร ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจาก “แบบประเพณีนิยม” คืออาคารแบบดั้งเดิมที่มีการสร้างสืบต่อกันมาอย่างน้อยตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา มาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งประกอบด้วยเครื่องลำยอง หน้าบันเป็นเครื่องไม้แกะสลัก มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เปลี่ยนมาเป็น “แบบพระราชนิยม” คืออาคารที่มีอิทธิพลศิลปะจีนเข้ามาผสม โดยมีลักษณะสำคัญคือเป็นอาคารแบบแก่งจีน เรียบง่ายแต่มีความมั่นคงแข็งแรง มีโครงสร้างของอาคารที่มีฟาไลคือ ส่วนของทางเดิน และหลังคาที่ยื่นออกมาโดยรอบอาคาร และใช้เสาสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่เป็นตัวรองรับน้ำหนักของหลังคาแทนเสาอ้อมมูเพื่อความมั่นคงแข็งแรง ส่วนหน้าบันเปลี่ยนจากเครื่องไม้แกะสลักมาเป็นก่ออิฐถือปูนและประดับกระจกสีหรือกระเบื้องเคลือบแทน ด้วยเหตุนี้เองจึงสามารถสร้างอาคารให้มีขนาดใหญ่และคงทนถาวรอยู่ได้นาน¹²

1) รูปทรงอาคารที่สำคัญและการตกแต่งหน้าบัน

- ส่วนฐาน โดยทั่วไปเป็นฐานก่ออิฐถือปูน มีลักษณะเดียวกับฐานของโบสถ์วิหารที่สร้างขึ้นตามประเพณีเดิมของไทย คือ เป็นฐานบัวและฐานสิงห์ แต่ไม่โค้งเป็นท้องสำเภา¹³
- บันไดทางขึ้นระเบียง คือบันไดที่พาดจากพื้นลานขึ้นไปสู่พื้นระเบียง มีตั้งอยู่ทางด้านสกัดและทางด้านข้าง ชั้นบันไดมักจะปูด้วยหินทั้งแผ่น พนักบันไดเป็นงานก่ออิฐถือปูนตันทั้งแท่งและมักจะโค้งเว้าและนูนขึ้นไปตามชั้นบันได พนักบันไดบางแห่งเช่นที่โบสถ์วัดเทพธิดารามจะมี

¹² ศักดิ์ชัย สายสิงห์, งานช่าง สมัยพระนั่งเกล้า, (กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์มติชน, 2551), 9-10.

¹³ ไขแสง ศุภะวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 18.

ทับหลังเป็นหินจำหลักด้วยฝีมือช่างจีน โดยทั่วไปไปที่ตรงโคนพนักบันไดทั้งสองข้างมักจะประดับด้วยรูปสิงโตจีนจำหลักด้วยหิน¹⁴

- พนักกระเบื้อง เป็นงานก่ออิฐถือปูนดูมั่นคง พนักกระเบื้องทุกๆ ไปมีราวพนักที่กว้างและหนาและมีกระเบื้องปูเคลือบสีแบบจีนประดับ¹⁵

- เส้า โดยทั่วไปเป็นเส้าก่ออิฐถือปูน หน้าตัดของเส้ามีทั้งสี่เหลี่ยมจัตุรัสและสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีบัวหัวเส้า ปลายเส้าจะเรียวกเล็กน้อยเพื่อให้อากาศระบายตามแบบประเพณีเดิมขึ้นไทย เส้าส่วนมากจะถูกกลมมุมเล็กน้อย เมื่อมองดูทั้งตัวอาคารจะเห็นว่าเส้าทำให้อาคารมีลักษณะมั่นคงแข็งแรงและสง่างาม¹⁶

- ช่องประตูและหน้าต่าง มีบางแห่งที่ช่องประตูหน้าต่างเป็นแบบจีน คือ เป็นช่องประตูกลมตามแบบสถาปัตยกรรมจีน โดยช่องประตูดังกล่าวนี้จะมีบานไม้ปิดเปิด บางแห่งมีช่องหน้าต่างแปดเหลี่ยมเลียนแบบจีน¹⁷

- หลังคา โครงหลังคาส่วนใหญ่เป็นงานเครื่องไม้ การซ้อนของหลังคายังทำตามแบบประเพณีเดิม เท่าที่สำรวจการซ้อนของหลังคาปรากฏว่า มีอย่างมากเพียง 2 ซ้อนเท่านั้น ที่เป็นดังนี้พอจะสันนิษฐานได้ว่า เกิดจากความประสงค์ที่จะเห็นหลังคามีลักษณะเลียนแบบจีน จึงจำเป็นต้องสร้างส่วนต่างๆ ที่เห็นจากภายนอก เช่น หน้าบัน คอสอง ฯลฯ ด้วยงานปูน ครั้นเมื่อมีส่วนของหลังคาเป็นงานปูนเช่นนั้น ย่อมทำให้โครงสร้างตอนล่างต้องรับน้ำหนักมากขึ้น และนี่จึงเป็นเหตุให้การซ้อนของหลังคาต้องมีจำนวนน้อยกว่าการซ้อนของหลังคาแบบประเพณีเดิม โดยลักษณะของหลังคาตามแบบพระราชนิยมมีแตกต่างกัน 7 แบบ ดังนี้

1) แบบที่ไม่มีซ้อน หลังคามี 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นปีกนกโดยรอบอาคาร

2) แบบที่มีซ้อนคล้ายแบบที่ 1 มีซ้อนเฉพาะชั้นที่ 1 เท่านั้นชั้นที่ 2 เป็นปีกนก

โดยรอบอาคาร

3) แบบที่มีซ้อน 2 ชั้น แต่ละชั้นมี 2 ชั้น ชั้นล่างของแต่ละชั้นเป็นปีกนก

โดยรอบอาคาร

4) แบบที่ไม่มีซ้อน หลังคามี 3 ชั้น มีจั่วหรือหน้าบันที่ชั้นที่ 1 ส่วนชั้นที่ 2 และ 3

เป็นปีกนกโดยรอบอาคาร

¹⁴ ไขแสง ศุภะวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 18.

¹⁵ ไขแสง ศุภะวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 18.

¹⁶ ไขแสง ศุภะวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 18,23.

¹⁷ ไขแสง ศุภะวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 23

5) แบบที่มีซ็อน มี 2 ซ็อน แต่ละซ็อนมี 3 ตับ มีจั่วหรือหน้าบันเฉพาะระดับที่ 1 เท่านั้น ส่วนระดับที่ 2 และ 3 เป็นปีกนกโดยรอบอาคาร

6) แบบที่มีซ็อน มี 2 ซ็อน แต่ละซ็อนมี 3 ตับ มีจั่วหรือหน้าบันเฉพาะระดับที่ 1 เท่านั้น ส่วนระดับที่ 2 และ 3 เป็นปีกนกโดยรอบอาคาร

7) แบบที่มีซ็อน มี 2 ซ็อน แต่ละซ็อนมี 4 ตับ มีจั่วหรือหน้าบันที่ระดับที่ 1 และ 2 ส่วนระดับที่ 3 และ 4 เป็นปีกนกโดยรอบอาคาร

หลังคาทั้ง 7 แบบนั้น ส่วนที่เป็นปีกนกโดยรอบอาคารจะไม่ยื่นออกมาเป็นชายคามากนัก ฉะนั้น อาคารส่วนมากจึงไม่จำเป็นต้องมีคันทวยเพื่อค้ำยันชายคา¹⁸ ซึ่งสาเหตุที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมมาจากแบบประเพณีเดิมนั้นทำด้วยไม้และลงรักปิดทองหรือประดับกระจกสีต่างๆ ประกอบกับฤดูกาลในประเทศไทยนั้นมีแดดและฝนทำให้ซำรดทุดโทรมลงได้ง่าย ดังนั้นจึงมีการเปลี่ยนแปลงมาใช้รูปแบบก่ออิฐถือปูนแบบจันทนเครื่องไม้จะทำให้สามารถทนทานต่อดินฟ้าอากาศได้ดีกว่า

- หน้าบัน หน้าบันแบบพระราชนิยมเป็นงานก่ออิฐถือปูน มีแบบแตกต่างกันดังนี้

1) หน้าบันซึ่งเกิดจากหลังคาที่ระดับที่ 1 และ 2 ส่วนมากเป็นหน้าบันที่มีขนาดกลางและขนาดใหญ่ และมีบัวตามแนวนอนในระดับเดียวกับปลายหลังคาที่ระดับที่ 1 แบ่งพื้นที่หน้าบันนี้ออกเป็น 2 ส่วนอย่างชัดเจน

2) มีความคล้ายกับหน้าบันแบบที่ 1 แต่มีลักษณะพิเศษแตกต่างออกไป เช่น มีลวดลายและเครื่องตกแต่งแบบไทยแฝงอยู่มาก มีเส้นรอบรูปโค้งอ่อนช้อยงดงาม หรือเป็นหน้าบันสามเหลี่ยมทรงสูง

3) หน้าบันซึ่งเกิดจากหลังคาที่ระดับที่ 1 กับระดับที่ 2 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหน้าบันที่มีขนาดกลางและขนาดใหญ่ แต่ไม่มีบัวตามแนวนอนแบ่งพื้นที่หน้าบันนี้ออกเป็น 2 ส่วน

4) หน้าบันซึ่งเกิดจากหลังคาที่ระดับที่ 1 เท่านั้น ส่วนมากเป็นหน้าบันที่มีขนาดเล็กและขนาดกลาง¹⁹

- หน้าบัน มีทั้งการประดับด้วยลายดอกไม้ล้วนๆ ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นลายก้านแย่งหรือลายกุดั่น ลักษณะลายมีรูปโครงเป็นตาข่ายหรือตาราง มีดอกไม้เล็กดอกไม้ใหญ่สลับกันโดยรูปดอกไม้

¹⁸ ใจแสง ศุขะวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 23

¹⁹ ใจแสง ศุขะวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 28

เหล่านี้มักจะเป็นเครื่องกระเบื้องเคลือบสีที่เป็นงานหรือขาม ลายดอกไม้ นกและสัตว์อื่นๆ หน้าบันที่มีรูปต่างๆ เหล่านี้เกิดจากการนำเอากระเบื้องเคลือบชิ้นเล็กชิ้นน้อยมาประกอบเข้าด้วยกัน หน้าบันภาพเครื่องมงคลหรือเครื่องบูชาตามแบบจีน ลายของหน้าบันแบบนี้จะประกอบด้วยเครื่องกระเบื้องเคลือบสีที่ทำเป็นรูปต่างๆ สำเร็จมาแล้ว และหน้าบันรูปทิวทัศน์ผสมกับลายดอกไม้ ซึ่งการแต่งหน้าบันแบบนี้ดังกล่าวจะมีทั้งงานปูนปั้นและงานประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสี กล่าวคือ ส่วนบนของหน้าบันจะทำเป็นลายดอกไม้ใบไม้ บางแห่งมีรูปเครื่องบูชาแบบจีนและรูปสัตว์ต่างๆ บางแห่งประดับด้วยแจกันเคลือบแบบจีนขนาดใหญ่และมีรูปช่อดอกไม้แผ่เหนือแจกัน ส่วนตอนล่างของหน้าบันจะเป็นรูปทิวทัศน์แบบจีน มีทั้งงานประดับด้วยปูนปั้นและกระเบื้องเคลือบ²⁰

อย่างไรก็ตาม อาคารแบบประเพณีนิยมก็ยังมีการสร้างอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่อาจสังเกตได้ว่ามีรูปแบบและโครงสร้างแตกต่างจากแบบประเพณีนิยมเดิม และมีลักษณะร่วมเกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ เช่น มีอาคารขนาดใหญ่ หน้าบันส่วนหนึ่งเป็นงานก่ออิฐถือปูนและที่สำคัญคือการมีเสาพาไลแห่งสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่อันเป็นตัวรองรับน้ำหนักที่สำคัญ และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มีการสร้างอาคารขนาดใหญ่ทั้งกว้างและสูง และมีความมั่นคงแข็งแรง²¹

²⁰ ไชยแสง ศุภะวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 36

²¹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พุทธศิลป์รัตนโกสินทร์ : พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน, (กรุงเทพฯ :เมืองโบราณ 2556), 116.

3.2 อุโบสถวัดสุนทรवासกับศิลปะแบบพระราชนิยม

ส่วนฐาน

โครงสร้างของอุโบสถวัดสุนทรवासเป็นแบบพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 กล่าวคือ ตัวอุโบสถหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนโดยใช้ผนังรับน้ำหนักตั้งอยู่บนฐานปัทม์ เป็นฐานที่ประกอบด้วยหน้ากระดานล่างและหน้ากระดานบน บัวหงาย บัวคว่ำ คั่นด้วยลวดบัว ท้องไม้ ฐานประเภทนี้หน้ากระดานบนและหน้ากระดานล่างเสมอกัน ส่วนที่เว้าเข้าอาจจะมีลูกแก้วหรือไม่มีก็ได้หรือทำลวดลายประกอบ โดยมีจะอยู่ถัดจากฐานเชิงขึ้นไปซึ่งช่วยให้ฐานของสิ่งนั้นสูงขึ้น ฐานของอุโบสถวัดสุนทรवासมีลักษณะเดียวกับฐานของโบสถ์ วิหารที่สร้างขึ้นตามแบบประเพณีเดิมของไทย ที่ท้องไม้ไม่มีบัวลูกแก้ว โดยที่หน้ากระดานล่างของฐานปัทม์ดังกล่าวมีลักษณะคล้ายบัวหงายรองรับก่อนที่จะเป็นฐานเชิง (ภาพที่ 5) ซึ่งส่วนฐานในศิลปะแบบพระราชนิยมนั้น โดยทั่วไปเป็นฐานก่ออิฐถือปูน มีลักษณะเดียวกับฐานของโบสถ์วิหารที่สร้างขึ้นตามประเพณีเดิมของไทย คือ เป็นฐานบัวและฐานสิงห์ แต่ไม่โค้งเป็นท้องสำเภา²²

ภาพที่ 5 ฐานของอุโบสถวัดสุนทรवास

²² ใจแสง ศุขะวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 18.

บันไดทางขึ้น

บันไดทางขึ้นอยู่ทางด้านสกัดทั้งด้านหน้าและหลังอุโบสถ โดยพนักบันไดเป็นงานก่ออิฐถือปูน ต้นทั้งแท่ง มีส่วนโค้งเว้าและนูนขึ้นไปตามขั้นบันได (ภาพที่ 6) ซึ่งเหมือนกับรูปแบบของบันไดทางขึ้นที่นิยมสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 คือ บันไดทางขึ้นระเบียง คือบันไดที่พาดจากพื้นลานขึ้นไปสู่พื้นระเบียง มีทั้งอยู่ทางด้านสกัดและทางด้านข้าง ขั้นบันไดมักจะปูด้วยหินทั้งแผ่น พนักบันไดเป็นงานก่ออิฐถือปูนต้นทั้งแท่งและมักจะโค้งเว้าและนูนขึ้นไปตามขั้นบันได

ภาพที่ 6 บันไดทางขึ้นระเบียงของอุโบสถวัดสุนทรवास

ลานประทักษิณและกำแพงแก้ว

มีลานประทักษิณและกำแพงแก้วล้อมรอบตัวอาคาร พนักกระเบื้องเป็นชนิดโปรง กรุด้วยกระเบื้องปูเคลือบสีแบบจีน (ภาพที่ 7) ซึ่งกระเบื้องปูเคลือบสีดังกล่าวมีลักษณะคล้ายกับกระเบื้องปูเคลือบสีที่วิหารของวัดมทรณพาราม (ภาพที่ 8) ซึ่งเป็นวัดที่พระองค์เจ้าอรณพ พระเจ้าลูกยาเธอในรัชกาลที่ 3 ทรงสร้าง โดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานทุนช่วยเมื่อใกล้จะเสด็จสวรรคต แตกต่างที่วัดสุนทรवासมีเพียงแบบเดียว แต่ที่วัดมทรณพารามมีการประดับกระเบื้องปูดังกล่าวถึง 5 แบบ

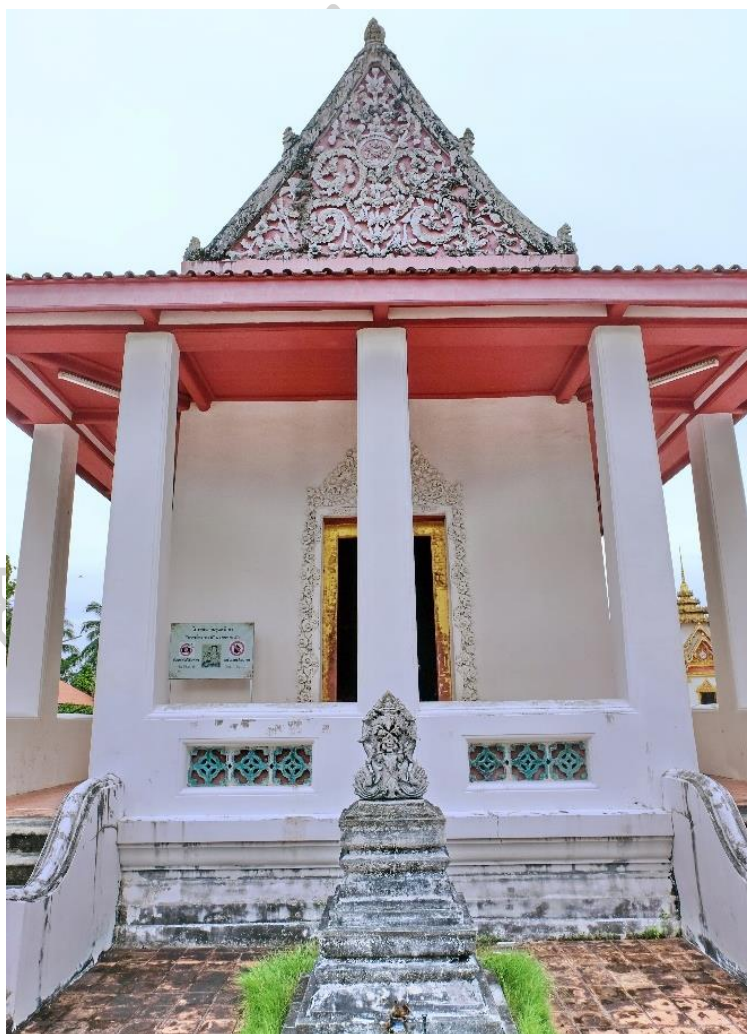
ภาพที่ 7 กระเบื้องปูเคลือบสีแบบจีน วัดสุนทรवास

ภาพที่ 8 กระเบื้องปูเคลือบสีแบบจีน วิหารวัดมทรณพาราม

เส้าพาไล ประตู และหน้าต่าง

เส้าพาไลรูปสี่เหลี่ยมตั้งรองรับเชิงชายทั้งหมด 18 เส้า ซึ่งโดยทั่วไปในสมัยรัชกาลที่ 3 มักสร้างเป็นเส้าก่ออิฐถือปูน หน้าตัดของเส้ามีทั้งสี่เหลี่ยมจัตุรัสและสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีบัวหัวเส้า ปลายเส้าจะเรียวเล็กน้อยเพื่อให้รับกับการสอบเข้าหาของผนังตามแบบประเพณีเดิมขึ้นไทย เส้าส่วนมากจะถูกกลมมุมเล็กน้อย เมื่อมองดูทั้งตัวอาคารจะเห็นว่าเส้าทำให้อาคารมีลักษณะมั่นคงแข็งแรงและสง่างามประตูทางเข้าด้านหน้า 1 ประตู (ภาพที่ 9) ส่วนด้านหลังเป็นผนังทึบ (ภาพที่ 10)

ภาพที่ 9 ด้านหน้าของอุโบสถวัดสวนทราวาส

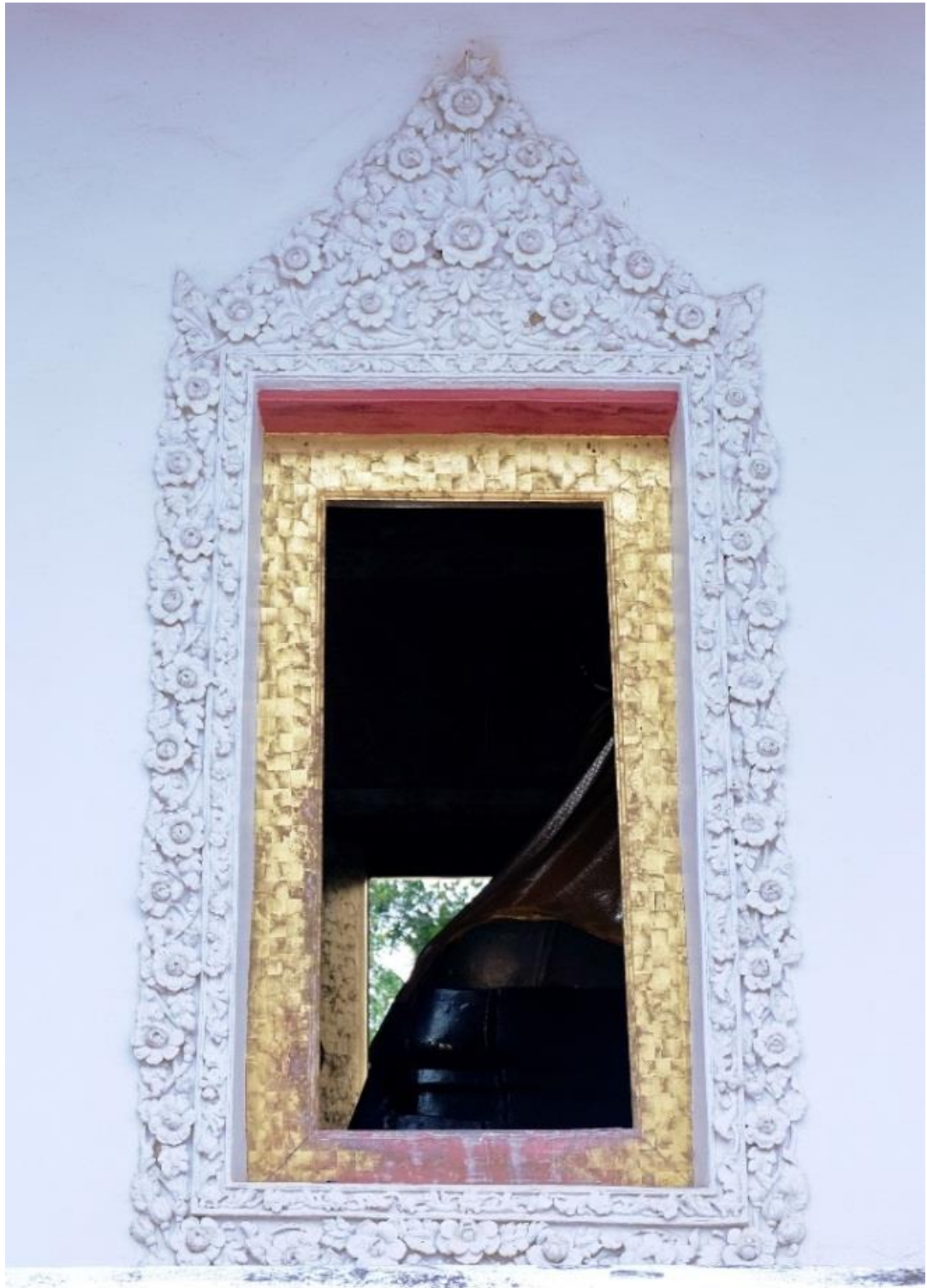

ภาพที่ 10 ด้านหลังของอุโบสถวัดสุนทรवास

มีหน้าต่างฝั่งละ 3 บาน (ภาพที่ 11) โดยบานประตูหน้าต่างลงมีการรักปิดทอง ชุ้มประตูหน้าต่างเป็นงานปูนปั้นติดผนังลวดลายพันธุ์พฤกษา เช่น ลายดอกพุดตาน (ภาพที่ 12)

ภาพที่ 11 ด้านข้างของอุโบสถวัดสุนทรवास

ภาพที่ 12 ชุ่มหน้าต่างของอุโบสถวัดสุนทรवास

หลังคาและหน้าบัน

ส่วนบนของอุโบสถเป็นหลังคามุงด้วยกระเบื้องกาบูนแบบไม่มีชั้นซ้อน หลังคามี 2 ตับโดยดับล่างเป็นปีกนก เหนือสันหลังคาประดับด้วยประติมากรรมสิงโตจีน 2 ตัว (ภาพที่ 13) ซึ่งวัดที่ผู้วิจัยได้นำมาเปรียบเทียบนั้น ไม่มีวัดใดเลยที่มีการประดับประติมากรรมสิงโตจีนบนสันหลังคา โดยปกติการประดับประติมากรรมสิงโตจีนนั้นจะประดับไว้ตรงทางขึ้นบันได ส่วนการประดับบนสันหลังคานั้นส่วนใหญ่จะเป็นศาลเจ้าจีนมากกว่า

ภาพที่ 13 หลังคาของอุโบสถวัดสุนทราราม

โดยที่หน้าบันของอุโบสถวัดสุนทรารามเป็นแบบพระราชนิยม (ภาพที่ 14) กล่าวคือ เป็นหน้าบันก่ออิฐถือปูน ไม่มีช่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ มีการประดับตกแต่งด้วยปูนปั้นลายเครือเถาดอกพุดตาลใบเทศ ประกอบด้วยลายประดิษฐ์สอดคล้องสลับกันไป โดยที่ลวดลายของหน้าบันทั้ง 2 ด้านเป็นลายเดียวกัน ส่วนยอดของกรอบหน้าบันประดับด้วยปูนปั้นเป็นทรงดอกพุดตาน กึ่งกลางและปลายเส้นเฉียงของกรอบหน้าบันประดับด้วยตัวหงา ซึ่งส่วนดังกล่าวมีลักษณะเดียวกับหน้าบันของอุโบสถวัดโปรดกษेत्रฐาราม จังหวัดสมุทรปราการ เป็นวัดที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2365 ตามแบบพระราชนิยม ซึ่งหน้าบันของวัดโปรดกษेत्रฐารามนั้นเป็นหน้าบันขนาดใหญ่ที่เกิดจากหลังคาดับที่ 1 และดับที่ 2 โดยไม่มีบัวตามแนวนอนแบ่งพื้นที่หน้าบันนี้ออกเป็นสองส่วนต่างกันว่าหลังคาของวัดสุนทรารามนั้นมีชั้นหลังคาเพียงดับเดียว ซึ่งส่วนหน้าบันแบบพระราชนิยม เป็นงานก่ออิฐถือปูน ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบเป็นลวดลายแบบจีน ไม่มีเครื่องลำยอง คือ ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา

และทางหงส์ มีการเพิ่มโครงสร้างคือพาไลและเสาพาไลรับน้ำหนักด้านข้าง เสาพาไลมักเป็นทรงสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ที่รับน้ำหนักส่วนหลังคาได้เป็นอย่างดี จึงไม่มีคันทวยและบัวหัวเสา²³

ภาพที่ 14 หน้าบันของอุโบสถวัดสุนทรารวาส

ใบเสมา

เสมาที่วัดสุนทรารวาสมีลักษณะของสีมานั่งแท่นแบบอยุธยาตอนปลาย (ภาพที่ 15) คือ ส่วนใหญ่สีมานั่งแท่นแบบอยุธยาตอนปลายโดยส่วนใหญ่จะทำเป็นฐานสิงห์ยกสูง 1 ฐาน มีบัวคลุมรองรับใบเสมา บางครั้งพบว่ามีย่องรอยของเสารองรับหลังคา แต่ที่น่าจะเป็นเครื่องไม้²⁴ แตกต่างที่สีมาวัดสุนทรารวาสจะประดิษฐานบนฐานปัทม์ ใบเสมาทำจากปูนปั้นลวดลายพันธุ์พฤกษาแบบจันทบูรทรงขนาดเล็ก ซึ่งสีมาแบบไม่มีชুমจากวัดที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 เช่น วัดนางชีและวัดมหรณพาราม โดยวัดดังกล่าวเป็นวัดที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ใบสีมาอาจจะเป็นของเดิมหรือตามแบบเดิม ทั้งนี้ตามหลักฐานในสมุดข่อยของวัดได้กล่าวถึงวัดปลายนาที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและได้รับการบูรณะใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 ดังนั้น สีมาที่วัดสุนทรารวาสอาจจะมีการสร้างตามแบบเดิมหรือได้รับอิทธิพลจากวัดที่มีการบูรณะในสมัยรัชกาลที่ 3 ก็ได้

²³ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เรื่องเดียวกัน, 162.

²⁴ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เรื่องเดียวกัน, 133.

ภาพที่ 15 สิวาของอุโบสถวัดสุนทรवास

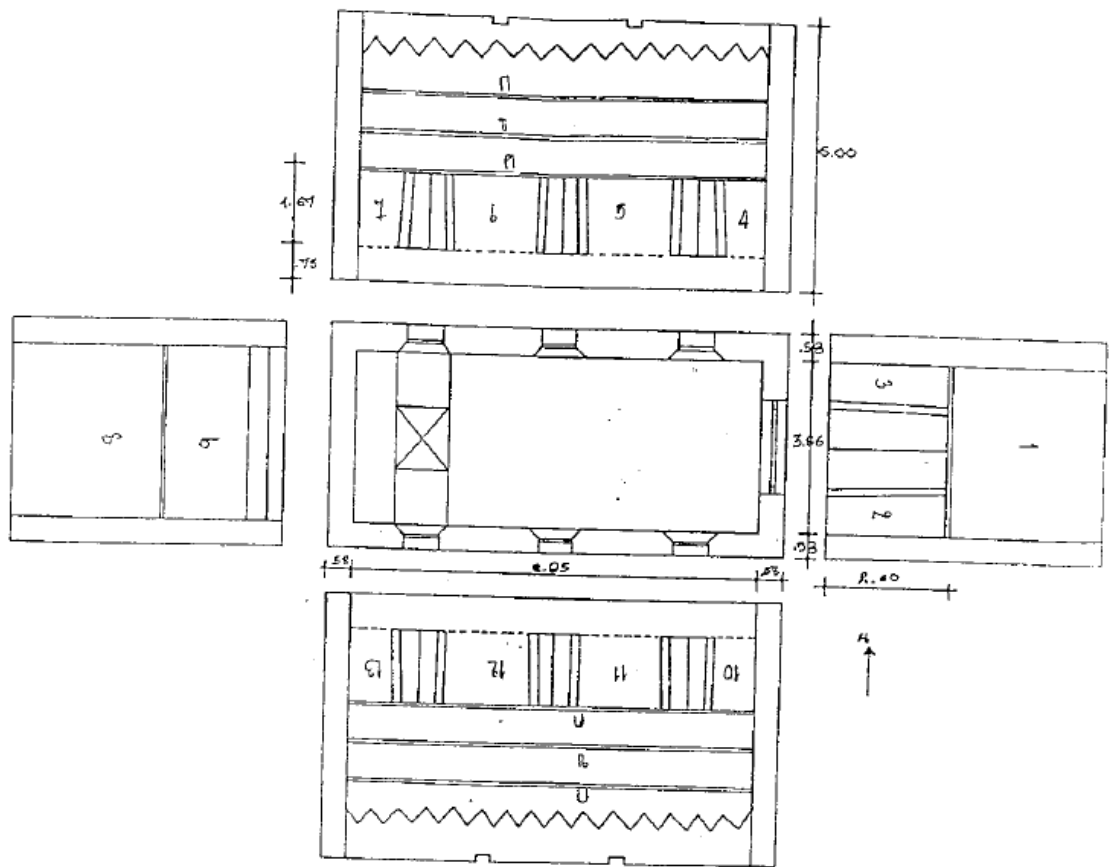
จากการศึกษารูปแบบทางศิลปกรรมของอุโบสถวัดสุนทรवासทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า อุโบสถหลังปัจจุบันสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยได้รับความช่วยเหลือจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระญาติวงศ์ (จ๋วย) และเป็นอุโบสถที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัดในกรุงเทพฯ ที่มีการสร้างและบูรณะในสมัยรัชกาลที่ 3 กระทั่งอาจจะสร้างในช่วงเวลาเดียวกัน โดยอ้างอิงจากหลักฐานการศึกษาวัดต่างๆ ในสมัยรัชกาลที่ 3 ในเชิงระยะเวลาการสร้าง แต่หากมองในเชิงรูปแบบอาจจะไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าวัดสุนทรวานั้นได้รับอิทธิพลมาจากวัดใด เนื่องจากรายละเอียดต่างๆ ไม่เหมือนกันเสียทีเดียว อาจจะมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับพื้นที่ด้วย และวัดสุนทรवासเป็นวัดที่อยู่ในชนบทห่างไกลจากเมืองพัทลุง ประกอบกับการเดินทางที่ค่อนข้างลำบาก ทำให้การสร้างอาจจะต้องมีการลดทอนรายละเอียดบางอย่างลงไป ประกอบกับหลักฐานจากจารึกที่ฝาผนังของวัดสุนทรवासที่ระบุช่วงเวลาการสร้างอุโบสถไว้อย่างชัดเจนประกอบกับ ทั้งนี้อุโบสถวัดสุนทรवासยังถือเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างราชธานีกับหัวเมืองพัทลุง และตามหลักฐานในจารึกตอนหนึ่งระบุว่า “...การฉลองนั้นได้กระทำในปีฉลูเบญจศก...” อาจจะหมายถึงอุโบสถสร้างเสร็จในปีฉลูเบญจศก ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2396 นั่นเอง

บทที่ 4

การวิเคราะห์เปรียบเทียบจิตรกรรมฝาผนังวัดสุนทรवास

4.1 จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवास

ภายในอุโบสถวัดสุนทรवासมีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 4 ด้านด้วยสีฝุ่น ซึ่งเป็นเรื่องราวพุทธประวัติ ได้แก่ ภาพมารผจญ เขียนไว้ในตำแหน่งเหนือประตูทางเข้าเบื้องหน้าพระประธาน ภาพเสด็จจากดาวดึงส์ เขียนไว้ส่วนบนของฝาผนังเบื้องหลังพระประธานและเรื่องราวของพระมาลัยโปรดสัตว์นรก เขียนไว้ส่วนล่างของฝาผนังเบื้องหลังพระประธาน โดยที่ฝาผนังระหว่างช่องประตูและหน้าต่างภายในอุโบสถเป็นเรื่องราวทศชาติชาดก และเหนือช่องหน้าต่างภายในอุโบสถทั้ง 2 ฝั่ง มีการเขียนภาพเทพชุมนุมเอาไว้ (ภาพที่ 16) การวางองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมดังกล่าวเป็นการจัดวางแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งยึดแบบอย่างมาจากสมัยอยุธยาตอนปลาย แต่ช่างไม่ได้เคร่งครัดในการวางผังมากนัก ลักษณะการวางภาพจึงมีความสลับซับซ้อนบ้าง กล่าวคือ บนผนังสกัดด้านหน้าพระประธานส่วนบนเป็นภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ ด้านล่างภาพมารผจญฝั่งซ้ายของประตูทางเข้าเป็นชาดกเรื่องเตมียชาดก ด้านขวาเป็นเรื่องมหาชนกชาดก แล้ววางภาพเรียงตามลำดับเรื่องราวระหว่างช่องหน้าต่างบนผนังสกัดด้านซ้ายของพระประธานไปจนสุดผนังที่เรื่องภูริทัตชาดก แล้วจึงวนกลับมาที่ผนังสกัดด้านขวามือของพระประธาน เริ่มจากชาดกเรื่องนารทชาดกและข้ามเรื่องจันทกุมารชาดกไปจนผนัง 2 ช่องสุดท้ายเป็นเรื่องเวสสันดรชาดก ผนังสกัดด้านหลังพระประธานส่วนบนเขียนภาพพุทธประวัติตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ และส่วนล่างเขียนเรื่องพระมาลัยโปรดสัตว์นรก ซึ่งปัจจุบันภาพจิตรกรรมฝาผนังส่วนล่างของอุโบสถได้ชำรุดและลบเลือนลงไปมาก ส่วนระยะเวลาในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังของอุโบสถวัดสุนทรवासนั้นยังไม่สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่าเขียนขึ้นในสมัยใด

ภาพที่ 16 การลำดับจิตรกรรมฝาผนังภายในโบสถ์วัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง

ที่มา : วรรณภรณ์ สงขลาและคณะ. รายงานการสำรวจจิตรกรรมฝาผนัง จังหวัดพัทลุง งานอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง
กองโบราณคดี กรมศิลปากร พ.ศ. 2534

ก. เทพชุมนุมรูปเทพ	6. ทศชาติชาดกเรื่องมโหสถ
ข. เทพชุมนุมรูปเทพสลักรุท	7. ทศชาติชาดกเรื่องพระภุริทัต
ค. เทพชุมนุมรูปยักษ์	8. พุทธประวัติตอนเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
1. พระพุทธประวัติตอนมารวิชัย	9. พระมัลลย์โปรดสัตวันรก
2. ทศชาติชาดกเรื่องพระเทมีย์	10. ทศชาติชาดกเรื่องพระนารท
3. ทศชาติชาดกเรื่องพระมหาชนก	11. ทศชาติชาดกเรื่องวีรุรบัณฑิต
4. ทศชาติชาดกเรื่องสุวรรณสาม	12,13. ทศชาติชาดกเรื่องพระเวสสันดร
5. ทศชาติชาดกเรื่องเนมิราช	

เรื่องราวและการลำดับภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवास

ผนังสกัดฝั่งหน้าของพระประธาน

1. ภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ

ภาพเหนือกรอบประตูฝั่งสกัดเบื้องหน้าพระประธานของอุโบสถวัดสุนทรवास ส่วนบนนั้นเป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนรัตนบัลลังก์ใต้ต้นโพธิ์ ด้านล่างเป็นภาพพระแม่ธรณีกำลังบิดมวยผมในท่ายืน พระแม่ธรณีแต่งกายโดยสวมกระบังหน้า กรองศอ สังวาลและพาหุรัด นุ่งผ้าแบบยกจีบซีกชายพก ประทับอยู่ในกรอบประตูสีทองเหนือโศดหิน ฝั่งซ้ายมือของพระพุทธเจ้าเป็นภาพพญาวัวสวติมารประทับนั่งเหนือช้างคีรีเมขลายกพลเข้ามาทำร้ายพระพุทธเจ้า ส่วนฝั่งขวามือของพระพุทธเจ้าเป็นภาพกองทัพพญามารพ่ายแพ้และพากันกราบไหว้พระพุทธเจ้าและด้านล่างสุดเป็นหน้ากาลคายนาค ซึ่งองค์ประกอบของจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติตอนมารผจญนั้นมีความคล้ายคลึงกันกับจิตรกรรมฝาผนังที่วัดสุวรรณาราม บางกอกน้อย ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวอย่างภาพมารผจญที่งดงามแห่งหนึ่ง โดยจิตรกรรมฝาผนังที่วัดสุวรรณารามนี้มีหลักฐานค่อนข้างแน่ชัดว่าส่วนใหญ่เขียนขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การวางภาพเป็นไปตามระเบียบของรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ภาพที่ 17)

ภาพที่ 17 ภาพเขียนพุทธประวัติตอนมารผจญ วัดสุนทรवास

ภาพที่ 18 ภาพเขียนพุทธประวัติตอนมารผจญ วัดสุนทรवास

ภาพที่ 19 ภาพเขียนพุทธประวัติตอนมารผจญ วัดสุวรรณาราม

จากการเปรียบเทียบภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ จะเห็นว่าฉากเหตุการณ์ชุลมุนเมื่อเหล่ามารพ่ายจมอยู่ในกระแสน้ำ ในจิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณาราม (ภาพที่ 18) ช่างจะเขียนเน้นความชุลมุนด้วยภาพมารร้ายประเภทต่างๆ เช่น อสูร ยักษ์ สัตว์ร้ายรวมทั้งทหารชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวตะวันตกเด่นชัดกว่าชาติอื่น เนื่องจากช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 จะมีข้อระแวงรังเกียจชาวตะวันตก ซึ่งในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดสุนทรवास (ภาพที่ 17) ในตอนเดียวกันจะเห็นว่ามีการให้รายละเอียดน้อยกว่า ภาพมารต่างๆ จะอยู่ในรูปแบบของอสูร ยักษ์ และสัตว์ร้าย การที่ช่างเลือกเขียนภาพมารในรูปแบบดังกล่าวอาจจะสันนิษฐานได้ว่ามาจากตำนานความเชื่อท้องถิ่นเกี่ยวกับนางยักษ์สนทรา ทั้งนี้ภาพจิตรกรรมดังกล่าวยังมีพื้นที่ว่างมากกว่าจิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณารามที่มีเหล่ามารเป็นจำนวนมากจนแทบจะไม่มีพื้นที่ว่างให้เห็น

2. ภาพชาดกตอนเตมียชาดก

ภาพชาดกตอนเตมียชาดกถูกเขียนไว้บนผนังสกัดเบื้องหน้าพระประธานฝั่งซ้ายของประตูทางเข้า ฉากที่ถูกนำมาเขียนในจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवास คือ ส่วนกลางของภาพเป็นฉากพระเตมีย์ทรงแสดงอภินิหารยกราชรถขึ้นแกว่งเหนือเศียร ทำให้สารถินีนำพระองค์มาฝั่งรู้ว่าพระองค์ไม่ได้เป็นไข้หรือพิการ ส่วนบนของภาพจิตรกรรมใช้ภาพวิวทิวทัศน์กันฉากพระราชวังแทนการใช้เส้นสีเทาและส่วนล่างของภาพมีความลบบเลือนไปจนไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นฉากใด (ภาพที่ 19)

โดยชาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี คือการออกบวชหรือออกจากกาม เล่าเรื่องเตมียราชกุมาร เกรงการที่จะได้ครองราชย์ เพราะทรงสลดพระหฤทัยที่เห็นราชบุรุษลงโทษโจรตามพระราชดำรัสของพระราชบิดา เช่น เขียนพันครึ่งบ้าง เอาหอกแทงบ้าง เอาหลาวเสียบบ้าง จึงใช้วิธีแสร้งทำเป็นง่อยเปลี้ย หูหนวก เป็นไข้ไม่พูดจากับใคร แม้จะถูกทดลองต่าง ๆ ก็อดกลั้นไว้ ไม่ยอมแสดงอาการพิรุณให้ปรากฏ ทั้งนี้เพื่อจะเลี่ยงการครองราชย์ พระราชบิดาปรึกษาพวกพราหมณ์ ก็ได้รับคำแนะนำให้นำราชกุมารไปฝั่งเสีย พระราชมารดาทรงคัดค้านไม่สำเร็จ ก็ทูลขอให้พระราชกุมารครองราชย์สัก 7 วัน แต่พระราชกุมารก็ไม่ยอมพูด ต่อเมื่อ 7 วันแล้ว สารถินีนำราชกุมารขึ้นสู่รถเพื่อจะฝั่งตามรับสั่งพระราชบิดา ขณะที่ขุดหลุมอยู่พระราชกุมารก็เสด็จลงจากรถ ตรัสปราศรัยกับนายสารถินี แจ้งความจริงให้ทราบว่ามีพระประสงค์จะออกบวชสารถินีเลื่อมใสในคำสอนขอออกบวชด้วย จึงตรัสให้นำรถกลับไปคืนก่อน สารถินีนำความไปเล่าถวายพระราชมารดา พระราชบิดาให้ทรงทราบ ทั้งสองพระองค์พร้อมด้วยอำมาตย์ราชบริพารจึงได้เสด็จออกไปหา เชิญให้พระราชกุมารเสด็จกลับไปครองราชย์ แต่พระราชกุมารกลับถวายหลักธรรมให้ยินดีในเนกขัมม คือการออกจากกาม พระชนกชนนีพร้อมด้วยบริวารทรงเลื่อมใสในคำสอน ก็เสด็จออกผนวชและบวชตาม และได้มีพระราชโอรสอีกเป็นอันมาสดับพระราชโอวาทขอออกผนวชตามด้วย²⁵

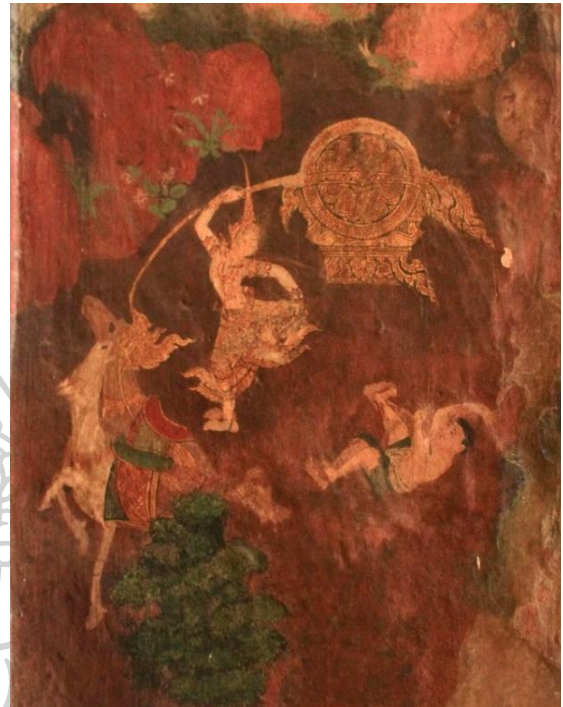
²⁵ นิตดา หงส์วิวัฒน์. ทศชาติชาดกกับจิตรกรรมฝาผนัง มโหสถชาดก เตมียชาดก มหาชนกชาดก สุวรรณสามชาดก เนมิราชชาดก. กรุงเทพฯ : แสงแดดเพื่อนเด็ก, 2548, 17-47

ภาพที่ 20 เตมียชาติกภายในอุโบสถวัดสุนทรवास

ภาพที่ 21 เตมียชาดก วัดสุนทรवास

ภาพที่ 22 เตมียราชชาดก วัดสุวรรณาราม

จากการเปรียบเทียบภาพชาดกตอนเตมียชาดก จะเห็นได้ว่าช่างเลือกตอนเดียวกันในการเขียนภาพ (ภาพที่ 20) (ภาพที่ 21) แต่รายละเอียดต่างๆ มีความแตกต่างกัน เช่น ตัวละครอื่นๆ ที่ปรากฏในฉากจะเห็นได้ว่าภาพจิตรกรรมของวัดสุนทรवासนั้นมีการใส่รายละเอียดตัวละครน้อยกว่า และลวดลายต่างๆ ไม่ละเอียดเท่าภาพจิตรกรรมของวัดสุวรรณาราม

3. มหาชนกชาดก

ภาพชาดกตอนมหาชนกชาดกถูกเขียนไว้บนผนังเบื้องหน้าพระประธาน ฝั่งขวาของประตูทางเข้า ฉากที่ถูกนำมาเขียนภายในอุโบสถวัดสุนทรवासส่วนกลางของภาพเป็นฉากนางมณีเมขลาเหาะมาช่วยพระมหาชนกขึ้นจากฝั่งหลังจากเรือล่ม ส่วนบนเป็นภาพทิวทัศน์ ส่วนล่างของภาพเป็นภาพเรือแต่ภาพดังกล่าวได้ลบเลือนลงไปมากแล้วทำให้ไม่สามารถมองเห็นได้ชัดเจนมากนัก (ภาพที่ 22)

โดยชาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญวิริยบารมี คือความพากเพียร ใจความสำคัญ พระเจ้ามหาชนกษัตริย์แห่งกรุงมิลินา มีพระราชโอรสสองพระองค์ พระนามว่า อริฏฐชนก และ โปลชนกเมื่อสวรรคตแล้ว พระอริฏฐชนกได้ครองราชสมบัติและทรงตั้งพระโปลชนกเป็นอุปราช อนาคตย์ผู้ใกล้ชิดได้กราบทูลใส่ร้ายว่า พระอุปราชโปลชนกคิดไม่ซื่อ พระอริฏฐชนกก็หลงเชื่อ สั่งจองจำพระโปลชนก แต่พระโปลชนกตั้งจิตอธิษฐานและหลบหนีไปได้ ภายหลังได้รวบรวมพลมาทำรบและเอาชนะได้ในที่สุด พระอริฏฐชนกสิ้นพระชนม์ในทรีบ พระเทวีที่กำลังทรงครรภ์จึงปลอมตัวหนีออกนอกเมือง ด้วยความช่วยเหลือของท้าวสักกเทวราชจึงเสด็จหนีไปจนถึง เมืองกาลจัมปากะ ได้พราหมณ์ผู้หนึ่งอุปการะไว้ในฐานะน้องสาว ต่อมาเมื่อพระประสูติกาล ตั้งพระนามพระโอรสตามพระอัยยิกาว่า "มหาชนก" จวบจนกระทั่งมหาชนกเติบโตใหญ่ และได้ทราบความจริง ก็คิดจะไปค้าขายตั้งตัว แล้วจะไปเอาราชสมบัติคืน จึงนำสมบัติกึ่งหนึ่งของพระมารดาไปขาย แลกเป็นสินค้าออกเรือไปยังสุวรรณภูมิ ระหว่างทางในมหาสมุทร เรือต้องพายุคลื่นลม ลูกเรือตายหมดตั้งแต่พระมหาชนกรอดผู้เดียว ทรงอดทนว่ายน้ำในมหาสมุทรด้วยความเพียร 7 วัน 7 คืน จนได้พบนางมณีเมขลาในที่สุดนางมณีเมขลาได้อุ้มพระมหาชนกไปส่งยังมิลินาคร ฝ่ายมิลินาคร พระโปลชนกได้สวรรคตเหลือเพียงพระราชธิดานาม "สีวลีเทวี" ก่อนสวรรคตทรงตั้งปริศนาเรื่องชุมทรัพย์ทั้งสิบหกไว้สำหรับผู้จะขึ้นครองราชย์ต่อไป แต่ไม่มีผู้ใดไขปริศนาได้ เหล่าอนาคตย์จึงได้ประชุมกันแล้วปล่อยราชรถ ราชรถก็แล่นไปยังที่มหาชนกบรรทมอยู่ เหล่าอนาคตย์จึงเชิญเสด็จขึ้นครองราชย์และอภิเษกกับสีวลีเทวี ทรงไขปริศนาต่างๆ ได้ และทรงครองราชสมบัติโดยธรรม ตอนที่มักจะนำมาเขียนบนจิตรกรรมฝาผนังคือ ตอนเรือสำเภาแตก พระมหาชนกแหวกว่ายอยู่ในทะเลและมณีเมขลาเหาะมาช่วยขึ้นฝั่ง²⁶

²⁶ นิตดา หงส์วิวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 61-85

ภาพที่ 23 มหาชนกชาดก
วัดสุนทรवास

ภาพที่ 24 มหาชนกชาดก วัดสุวรรณาราม

จากการเปรียบเทียบภาพชาดกตอนมหาชนกชาดก จะเห็นได้ว่า รายละเอียดของภาพนั้นมีความแตกต่างกันมาก โดยภาพจิตรกรรมภายในอุโบสถวัดสุนทรวาสนั้นมีตัวละครเพียงแค่ 2 ตัวเท่านั้น (ภาพที่ 22) ได้แก่ พระมหาชนกและนางมณีเมขลา แต่จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุวรรณาราม บางกอกน้อยนั้น มีตัวละครเป็นจำนวนมากและใส่รายละเอียดของเหตุการณ์มากกว่า (ภาพที่ 23) อาจเนื่องมาจากพื้นที่ของผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรวาสนั้นมีจำกัด ทำให้ไม่สามารถใส่ฉากได้มากนัก แต่ยังคงรักษาฉากสำคัญของเรื่องราวเอาไว้ ได้แก่ ฉากนางมณีเมขลาช่วยพระมหาชนกขึ้นจากน้ำหลังจากว่ายน้ำอยู่ในทะเล 7 วัน 7 คืน

ผนังสกัดด้านซ้ายของพระประธาน

4. สุวรรณสามชาตก

ภาพชาตกตอนสุวรรณสามชาตกภายในอุโบสถวัดสุนทรवास เขียนขึ้นบนผนังฝั่งซ้ายของพระประธานในผนังช่องแรกจากประตูทางเข้า ส่วนบนของภาพเป็นสุวรรณสามมาตักน้ำที่แม่น้ำให้บิดามารดาในป่าและต้องศรของท้าวทิลยักษเจ้าเมืองพาราณสีที่ออกล่าสัตว์ ถัดลงมาด้านขวาเป็นภาพของท้าวทิลยักษกำลังแผลงศรมายังสุวรรณสามและสัตว์ป่าที่อยู่รายล้อม และในส่วนของภาพชำรุดเสียหาย แต่ยังเห็นว่าเป็นภาพอาศรมของบิดามารดาของสุวรรณสาม (ภาพที่ 25)

โดยชาตกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญเมตตาบารมี คือการแผ่เมตตาจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้ามีเรื่องเล่าว่า ทูกระลูกชายหัวหน้าเนสาทฝ่ายหนึ่งกับปาริกาลูกสาวหัวหน้าเนสาทอีกฝ่ายหนึ่งแต่งงานกัน แต่ทั้งสองต่างไม่ปรารถนาโลกีย์สุขจึงชวนกันออกบวช พระอินทร์รู้ว่าดาบสทั้งสองจะต้องเสียดวงตาตามผลกรรมในอดีตชาติ จึงบอกให้ดาบสทูกระลูกบวชธองนางดาบสสินีปาริกาเพื่อจะได้มีบุตรช่วยดูแล นางดาบสสินีให้กำเนิดกุมารโพธิสัตว์ชื่อสุวรรณสาม วันหนึ่งดาบสทั้งสองไปหาผลไม้ เกิดฝนตกหนัก จึงไปหลบอยู่ใต้ต้นไม้ เหนือกับน้ำฝนปนกันหยดลงไปในจอมปลวก นาคซึ่งอยู่ในนั้นพ่นพิษถูกดวงตา ทำให้ทั้งสองตาบอด สุวรรณสามตามหาบิดามารดาแล้วก็พากลับอาศรม

ท้าวทิลยักษเจ้าเมืองพาราณสีออกล่าสัตว์ เห็นสุวรรณสามมาตักน้ำที่แม่น้ำ คิดว่าไม่ใช่มนุษย์จึงแผลงศรใส่สุวรรณสามขอให้ท้าวทิลยักษช่วยดูแลบิดามารดาแทนตนแล้วสุวรรณสามก็สลับไป เมื่อท้าวทิลยักษพาตาบสไปหาสุวรรณสาม ดาบสก็อธิษฐานให้สุวรรณสามฟื้นขึ้น และดวงตาของดาบสก็มองเห็นเป็นปกติ สุวรรณสามขอให้ท้าวทิลยักษตั้งอยู่ในความกตัญญู รักษาศีลห้า และสร้างกุศลเพื่อจะได้ไปสู่สวรรค์

มารดาบิดาของสุวรรณสามก็ตั้งสัจกิริยา อ่างคุณความดีของสุวรรณสามขอให้พิษของศรหมดไป สุวรรณสามก็ฟื้นคืนสติ และได้สอนพระราชสา แสดงคติธรรมว่า ผู้ใดเลี้ยงมารดาบิดาโดยธรรม แม่เทวดาก็ย่อมรักษาผู้นั้น ย่อมมีคนสรรเสริญในโลกนี้ ละโลกนี้ไปแล้วก็บันเทิงในสวรรค์ และสอนให้ทรงปฏิบัติธรรมปฏิบัติชอบในบุคคลทั้งปวง ตอนที่นิยมนำมาเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังคือตอนพระสุวรรณสามถูกศรของท้าวทิลยักษ²⁷

²⁷ นิตดา หงส์วิวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 97-113

ภาพที่ 25 สุวรรณสามชาดก อุโบสถวัดสุนทรवास

ภาพที่ 26 สุวรรณสามชาดก วัดสุนทรवास

ภาพที่ 27 สุวรรณสามชาดก วัดสุวรรณาราม

จากการเปรียบเทียบภาพชาดกตอนสุวรรณสามชาดก (ภาพที่ 25) (ภาพที่ 26) จะเห็นได้ว่าช่างเลือกเอาฉากเดียวกันมาเขียน ซึ่งเป็นฉากที่ท้าวทิลยักษ์เจ้าเมืองพาราณสีออกล่าสัตว์ เห็นสุวรรณสามมาตักน้ำที่แม่น้ำ คิดว่าไม่ใช่มนุษย์จึงแผลงศรใส่สุวรรณสาม แต่เนื่องจากภาพจิตรกรรมมีความเสียหาย จึงทำให้ไม่สามารถมองเห็นรายละเอียดอื่นๆ ได้ โดยทั้ง 2 ภาพมีลักษณะเหมือนกันทั้งฉากและองค์ประกอบอื่นๆ ที่ปรากฏโดยรอบ

5 . เนมิราชชาดก

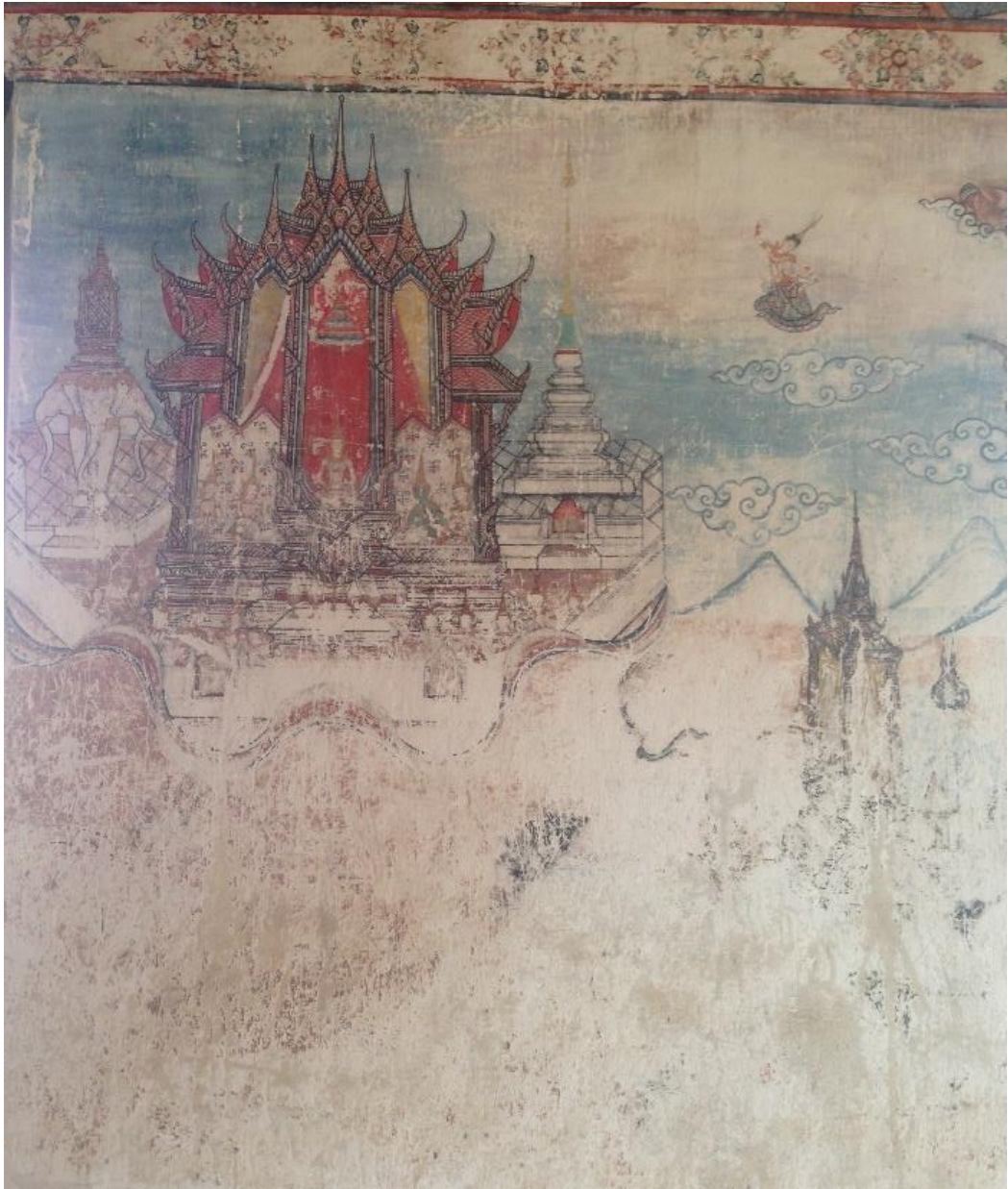
ภาพชาดกตอนเนมิราชชาดกภายในอุโบสถวัดสุนทรवास เขียนขึ้นบนผนังฝั่งซ้ายของพระประธานในผนังช่องที่ 2 จากประตูทางเข้า โดยช่างนำฉากที่พระเจ้าเนมิราชประทับนั่งบนทิพย์อาสน์ท่ามกลางเหล่าเทวดานางฟ้า โดยฝั่งซ้ายของพระเนมิราชมีพระอินทร์นั่งประนมมือ ถัดขึ้นไปทางซ้ายเป็นภาพของเจดีย์จุฬามณี ส่วนฝั่งขวาของพระเนมิราชเป็นภาพของช้างเอราวัณ ซึ่งเป็นพาหนะทรงของพระอินทร์ และส่วนด้านล่างของภาพจิตรกรรมมีความชำรุดเสียหายจนไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่าเป็นภาพอะไร (ภาพ 27)

โดยในชาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญอธิษฐานบารมี คือความตั้งมั่นคง มีเรื่องเล่าว่า พระเจ้าเนมิราช ครองนครมิถิลา เมื่อทรงพระเยาว์ก็สนพระทัยในการให้ทาน ถือศีลอุโบสถและปฏิบัติธรรม และอธิษฐานที่จะปฏิบัติเช่นนั้นเรื่อยมา เมื่อขึ้นครองราชย์แทนพระบิดาที่ออกบรรพชาไปแล้ว ก็ได้สั่งสอนให้ประชาชนรักษาศีล ทำบุญทำทานทั่วราชอาณาจักร ผลแห่งการทำความดีนี้เป็นที่สรรเสริญทั่วทั้งสวรรค์ นรก และมนุษย์โลก วันหนึ่งพระองค์ทรงเกิดความสงสัยว่า การถือศีลกับการให้ทานอย่างไหนจะมีอานิสงส์มากกว่ากัน พระอินทร์ได้เสด็จมาทูลว่า ผลบุญของการถือศีลจะมีมากกว่าการ

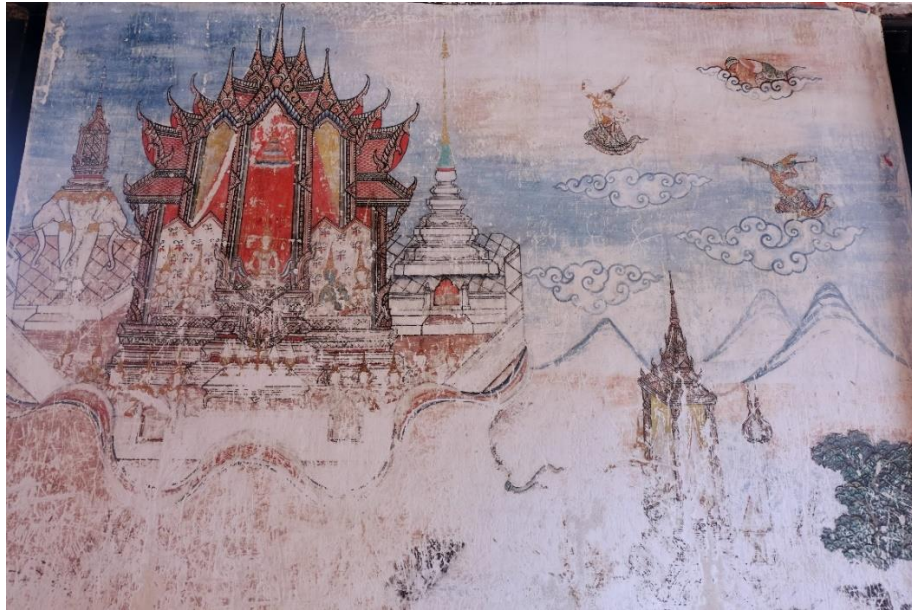
ให้ทาน แต่การกระทำทั้งสองประการนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ ขอให้พระองค์ทรงอุทิศสาธุกรรมนั้น เพียรถือศีลและบริจาคทานไปพร้อมกันด้วย พระเจ้าเนมิราช จึงได้อบรมสั่งสอนให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน รักษาศีลโดยเคร่งครัด เมื่อบรรดาผู้คนเหล่านั้นตายไป ก็ได้ไปเกิดเป็นเทวดา ต่างก็พากันสำนึกว่าเป็น เพราะพระเจ้าเนมิราชโดยแท้ จึงอยากกลับมาชมพระบารมีอีกครั้ง พระอินทร์จึงให้พระมาตุลี เทพบุตรนำราชรถมารับพระเจ้าเนมิราชขึ้นไปชมสวรรค์และนรก และเชิญให้เสวยสุขบนสวรรค์ แต่พระองค์ไม่รับ กลับมาครองเมืองมนุษย์และสั่งสอนให้ผู้คนประกอบแต่คุณความดีต่อไป เพื่อไม่ต้องตก นรก ในที่สุดพระองค์ก็สละราชสมบัติให้พระโอรส แล้วเสด็จออกบรรพชาที่ป่ามะม่วงจนสวรรคต ตอนที่นิยมนำมาเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังคือ ตอนพระเนมิราชประทับราชรถไปดูนรกและสวรรค์²⁸

²⁸ นิตดา หงส์วิวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 122-147

ภาพที่ 28 เนมิราชชาดก วัดสุนทรवास

ภาพที่ 29 พระเนมิราชประทับนั่งอยู่บนทิพย์อาสน์ในสุธรรมสภาปราสาท วัดสุนทรवास

ภาพที่ 30 พระเนมิราชเสด็จสวรรคต วัดสุวรรณาราม บางกอกน้อย

จากการเปรียบเทียบภาพชาดกตอนเนมิราชชาดกจะเห็นได้ว่า ภาพเขียนทั้ง 2 ภาพ มีความคล้ายคลึงกัน (ภาพที่ 28) (ภาพที่ 29) โดยเฉพาะภาพปราสาทจะมีการเขียนอย่างสมจริง เช่น การวาดแสดงโครงสร้างที่เป็นไปได้ มีเสามีคันทวยรองรับชายคา การซ้อนชั้นหลังคาทรงจั่ว หลังคามุงกระเบื้องเกล็ดเต่า หลังคาที่ซ้อนบนสุดมีจั่วเป็นรูปสามเหลี่ยมทรงสูง เป็นรูปแบบอุดมคติเมื่อเทียบกับหลังคาทรงจั่ว สำหรับลดทอนการเขียนระดับส่วนต่างๆ ของปราสาทล้วนเป็นไปอย่างประเพณี เช่นเดียวกับภาพพระราชา พระมหากษัตริย์ รวมทั้งองค์ประกอบภาพอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นพระอินทร์หรือเหล่าเทพยดาที่มาร่วมฟังธรรม แต่ยังคงมีความแตกต่างกันเล็กน้อยในส่วนของการเขียนรายละเอียดภายในฉาก เช่น วัดสุนทรवासมีการเขียนภาพ

ของเจดีย์จุฬามณีและช้างเอราวัณไว้ด้านข้างของปราสาทไพชยนต์ด้วย

6 . มโหสถชาดก

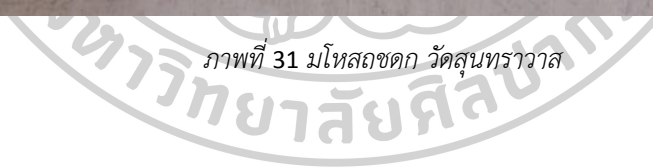
ภาพชาดกตอนมโหสถชาดกภายในอุโบสถวัดสุทธาวาส เขียนขึ้นบนผนังฝั่งซ้ายของพระประธานในผนังช่องที่ 3 จากประตูทางเข้า โดยบอกเล่าเรื่องราวตอนที่พระเจ้าจุลนีพรหมทัตยกทัพมาล้อมเมืองอุปการไว้ และภาพตอนที่มโหสถยืนอยู่บนเชิงเทินกำแพงเมืองเพื่อห้ามทัพ (ภาพที่ 30) โดยช่างใช้ภาพวิจิตรวิเศษกันฉากต่างๆ แทนการใช้เส้นสีเทา แต่ภาพชาดกดังกล่าวยังเขียนไม่เสร็จสมบูรณ์ ทำให้บางส่วนยังคงเห็นเป็นลายเส้นอยู่และด้านล่างของภาพมีความชำรุดเสียหายจนเห็นเพียงลายเส้นเลือนรางเท่านั้น

ชาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญปัญญาบารมี คือความทั่วถึงสิ่งที่ควรรู้ มีเรื่องเล่าว่า มโหสถบัณฑิตเป็นที่ปรึกษาหนุ่มของพระเจ้าวิเทหะแห่งกรุงมิถิลา ท่านมีความฉลาดรู้ สามารถแนะนำในปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องรอบคอบ เอาชนะที่ปรึกษาอื่น ๆ ที่ริษยาใส่ความ ด้วยความดีไม่พยายามเอาขาด ในเรื่องการวางแผนด้านยุทธศาสตร์นั้น มโหสถบัณฑิตมีความสามารถเช่นเดียวกัน ดังเช่นเมื่อครั้งพระเจ้าจุลนีพรหมทัตแห่งเมืองอุตตรปัญจละคิดการใหญ่ตามคำกราบทูลของแก้วภูบุโรหิต เพื่อจะยึดครองแคว้นแคว้นต่าง ๆ มาเป็นเมืองขึ้น รวมทั้งเมืองมิถิลาด้วย พระองค์ได้ทรงปราบปรามมิชัยชนะเหนือพระราชานในแคว้นใกล้เคียงโดยรอบยึดครองได้ถึง 101 แคว้น และได้ยกทัพพร้อมด้วยกษัตริย์ 101 พระองค์มาล้อมเมืองมิถิลาไว้ แต่ด้วยการวางแผนการรบก่อนอย่างรอบคอบหลายชั้นของมโหสถบัณฑิต เริ่มตั้งแต่การส่งสายลับไปอยู่กับศัตรู เพื่อทราบความเคลื่อนไหวจนถึงการใช้กุศโลบายต่าง ๆ เพื่อให้ข้าศึกไม่อาจตีเมืองมิถิลาได้ แล้วยังถูกทหารของเมืองมิถิลาตีแตกกระเจิง จนทำให้กษัตริย์ 101 พระองค์พร้อมนี้กรบเสียขวัญหนีเอาตัวรอด และด้วยความสามารถเชิงการทูตที่ยอดเยี่ยมยังทำให้พระเจ้าวิเทหะกับพระเจ้าจุลนีพรหมทัตมาผูกไมตรีกันได้ ตอนที่นิยมนำมาเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังคือตอนที่พระมโหสถช่วยพระเจ้าวิเทหะหนีกลับนครมิถิลา ตอนทำสงคราม และตอนห้ามทัพพระเจ้าจุลนีพรหมทัต²⁹

²⁹ นิตดา หงส์วิวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 157-237

ภาพที่ 31 มโหสถดก วัดสุนทรवास

ภาพที่ 32 มโหสถห้ามทัพพระเจ้าจูลนีพรหมทัตยกทัพมาล้อมเมืองอุปการ วัดสุนทรवास

ภาพที่ 33 พระเจ้าจูลนีพรหมทัตยกทัพมาล้อมเมืองอุปการ วัดสุวรรณาราม

จากการเปรียบเทียบภาพชาดกตอนมโหสถชาดก จะเห็นได้ว่าภาพเขียนทั้ง 2 ภาพ (ภาพที่ 31) (ภาพที่ 32) มีความแตกต่างกันในด้านรายละเอียด ซึ่งภาพจิตรกรรมที่วัดสุนทรवासมีรายละเอียดน้อยกว่าจิตรกรรมที่วัดสุวรรณารามอยู่มาก ซึ่งอาจจะมาจากพื้นที่ที่มีอย่างจำกัด ทำให้ไม่สามารถใส่รายละเอียดได้ครบ แต่ช่างยังไม่ได้ละทิ้งตอนสำคัญของเรื่องทำให้สามารถทราบได้ว่าภาพดังกล่าวมาจากตอนหนึ่งในเรื่องมโหสถชาดก

7 . ฎริทัตซาดก

ภาพซาดกตอนฎริทัตซาดกภายในอุโบสถวัดสุนทรवास เขียนขึ้นบนผนังฝั่งซ้ายของพระประธานในผนังช่องที่ 4 จากประตูทางเข้า โดยบอกเล่าเรื่องราวตอนที่ริทัตนาคราชบำเพ็ญศีลบนจอมปลวกแล้วถูกอาลัมพายนพราหมณ์จับตัวไป ซึ่งอาจจะเป็นเพราะพื้นที่ในการเขียนภาพนั้นมีจำกัด จึงทำให้ช่างดึงเอามาเฉพาะฉากสำคัญและเป็นที่ยึดกันนั้น

ซาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญบำเพ็ญศีลบารมี คือการรักษาศีล มีเรื่องเล่าว่า เมื่อฎริทัตไปเยือนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้เห็นสมบัติอันโอฬารของพระอินทร์ จึงเร่งสร้างบุญโดยการถืออุโบสถศีลเพื่อจะได้พ้นไปจากสภาพของนาคที่ต้องใช้ท้องเลื้อยไปมา และจะได้ไปเกิดในภพดาวดึงส์ แต่ฎริทัตถูกยั่วยวนจากเหล่านางนาค จึงต้องหลีกขึ้นมาถือศีลอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยมุนา วันหนึ่งขณะกำลังจำศีลอยู่ถูกหมองูชื่ออาลัมพายนจับตัวไปแสดงฤทธิ์ให้คนดูเพื่อแลกเงิน เช่น ขยายตัวให้ใหญ่ขึ้น หดตัวให้เล็กลงแผ่พังพาน หรือหายตัว แม้ว่าฎริทัตมีฤทธิ์เดชมากมายเพียงแค่มืดตามองหมองูก็จะกลายเป็นขี้เถ้าไปในทันที แต่ฎริทัตกลับยอมถูกทรมานแสนสาหัสโดยไม่ทำร้ายใคร เพื่อรักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์

วันหนึ่งพระเจ้าพาราณสีทรงได้ยินข่าวว่ามีหมองูจับพญานาคได้จึงทรงรับสั่งให้หมองูอาลัมพายนนำพญานาคมาแสดงต่อหน้าพระพักตร์ ซึ่งในขณะนั้นเอง สุทัตสนนาคราช พี่ชายของฎริทัตได้แปลงร่างเป็นดาบสมาช่วยเอาไว้ได้ และเปิดเผยฐานะที่แท้จริงของพญานาคทั้งสองว่าเป็นหลานของพระเจ้าพาราณสีนั่นเองเป็นเหตุให้หมูญาคิตทั้งหลายทั้งในโลกมนุษย์และในนาคพิภพได้กลับมาพบกันอีกครั้งส่วนฎริทัตนาคราชยังคงหาโอกาสไปบำเพ็ญศีลบารมีในโลกมนุษย์อยู่เสมอเมื่อสิ้นชีวิตได้ไปบังเกิดในสวรรค์สมดังปรารถนา ตอนที่นิยมนำมาเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังคือตอนที่ฎริทัตนาคราชบำเพ็ญศีลบนจอมปลวกแล้วถูกอาลัมพายนพราหมณ์จับตัวไป³⁰

³⁰ นิดดา หงส์วิวัฒน์. ทศชาติซาดกกับจิตรกรรมฝาผนัง เวสสันดรซาดก ฎริทัตซาดก จันทกุมารซาดก นารทซาดก วิฐูรซาดก. กรุงเทพฯ : แสงแดดเพ็ญเด็ก, 2549,20-49

ภาพที่ 34 ฤทธิ์ทันนาคราชบำเพ็ญศีลบนจอม
ปลวก วัดสุนทรवास

ภาพที่ 35 ฤทธิ์ทันนาคราชบำเพ็ญศีลบนจอมปลวก
วัดสุวรรณาราม

การเปรียบเทียบจิตรกรรมฝาผนังตอนฤทธิ์ทันนาคจะเห็นได้ว่าจิตรกรรมฝาผนังของวัดสุนทร
รวาส (ภาพที่ 33) นั้นมีการเขียนขึ้นเพียงฉากเดียวได้แก่ฉากฤทธิ์ทันนาคราชบำเพ็ญศีลบนจอมปลวก
และเป็นฉากสำคัญที่นิยมนำมาเขียน ต่างจากจิตรกรรมที่วัดสุวรรณาราม (ภาพที่ 34) ที่มีการเขียนใน
ฉากเดียวกัน แต่มีการเพิ่มตัวละครอื่นๆลงไปในฉากด้วย ได้แก่ นางนาคมาณวิกาที่กัถมณฑ์ของอาถัม
พายนจึงพากันหนีลงไปเมืองบาดาล

ผนังสกัดด้านซ้ายของพระประธาน

8. นารทชาดก

ภาพชาดกตอนนารทชาดกภายในอุโบสถวัดสุนทรवास เขียนขึ้นบนผนังฝั่งขวาของพระประธานในผนังช่องที่ 1 จากประตูทางเข้า โดยฉากที่เขียนภายในอุโบสถวัดสุนทรवासช่างไม่ได้เลือกเขียนในฉากที่นิยม คือ พระนารทโพธิสัตว์ใช้คานทองค้ำหาบภาชนะทองคำลงมามอบให้พระนางรูกาบริจาคทานแบบจิตรกรรมที่วัดสุวรรณาาราม (ภาพที่ 37) แต่เขียนเป็นฉากที่พระเจ้าอังคราชประทับอยู่ในปราสาทกับนางรูกาและมีนางสนมกำนัลทำงานกันอยู่ (ภาพที่ 36) ทั้งนี้ภาพจิตรกรรมดังกล่าวส่วนใหญ่ได้รับความเสียหายจนไม่สามารถมองเห็นเรื่องราวที่ช่างต้องการถ่ายทอดออกมาได้อย่างชัดเจน

ชาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี คือการวางเฉย มีเรื่องเล่าว่า มีพระราชโอรสองค์หนึ่งมีธิดางามและฉลาด ชอบทำบุญทำทาน พระราชโอรสมีอำมาตย์อยู่ 3 คน ชอบชักนำพระราชโอรสไปในทางที่ผิด เมื่อพระราชโอรสเกิดความสงสัยว่า ชนเหล่าใดประพฤติดังไรจึงไปสู่สวรรค์หรือนรก ทั้งสามคนกลับไปหานักบวชเปลือยกาย (อเจลก) ซึ่งก็สอนตามลัทธิของตัวเองที่เป็นมิจฉาทิฎฐิว่า "กรรมดี กรรมชั่ว ไม่มี โลกหน้าไม่มี พ่อแม่ไม่มี ครูอาจารย์ไม่มี การบูชาไม่มีผล นรกสวรรค์ไม่มี สัตว์ทั้งหลายท่องเที่ยวไปในวัฏสงสาร เมื่อถึงเวลาก็ปริสสุธิ์เอง" พระราชโอรสเชื่อ เลิกทำบุญทำทาน หันมาเสพความสุขกับสุรานารี เพราะไม่มีนรกสวรรค์ แล้วจะทำความดีทำไม ร้อนถึงพระบิดาต้องอ่อนนวยทวดาให้ช่วย พระพรหมนารถจึงแต่งองค์หาบทองหามาอยู่ตรงหน้าพระราชโอรส แล้วสอนว่า อย่าไปหลงเชื่อนักบวชชี่เปลือย สวรรค์มี นรกมี บุญบาปมี ทำดีก็ขึ้นสวรรค์ ทำชั่วก็ลงนรก ทำกรรมใดไว้ก็ต้องได้รับผลของกรรมนั้น พระราชโอรสยินยอม ยอมแพ้ หันมาทำบุญทำทานเหมือนเดิม ตอนที่นิยมนำมาเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังคือตอนพระนารทโพธิสัตว์ใช้คานทองค้ำหาบภาชนะทองคำลงมามอบให้พระนางรูกาบริจาคทาน³¹

³¹ นิตดา หงส์วิวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 78-97

ภาพที่ 36 ภาพนางรจายอยู่ในปราสาทกับสมมก้านัล วัดสุนทรवास

ภาพที่ 37 พระนารทโพธิสัตว์ใช้คานทองคำหาบภาชนะทองคำลงมามอบให้พระนางรจายบริจาคทาน

จากการเปรียบเทียบพบว่า จิตรกรรมที่เรื่องนารทชาดกภายในอุโบสถวัดสุนทรवास (ภาพที่ 36) ช่างไม่ได้นำตอนที่เป็นที่รู้จักมาเขียน แตกต่างจากจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุวรรณาราม (ภาพที่ 37) ที่ช่างเลือกจะเขียนฉากที่เป็นที่นิยมและเป็นที่ยึดของบุคคลทั่วไปมากกว่า ได้แก่ ตอนที่พระนารทโพธิสัตว์ใช้คานทองคำหาบภาชนะทองคำลงมามอบให้พระนางรจายบริจาคทาน

9. วิหารชาดก

ภาพชาดกตอนวิหารชาดกภายในอุโบสถวัดสุนทรवास เขียนขึ้นบนผนังฝั่งขวาของพระประธานในผนังช่องที่ 2 จากประตูทางเข้า โดยช่างเลือกเขียนตอนสำคัญ 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่วิหารบัณฑิตเกาะหางม้าของปุณณกัษย์ และตอนอุกัจฉายินลงมาชนหน้าผา ซึ่งภาพดังกล่าวยังคงค่อนข้างมีความสมบูรณ์ทั้งสีและรายละเอียดของภาพ แต่ในตอนล่างของภาพมีความเสียหายเช่นเดียวกับภาพชาดกอื่นๆ ภายในอุโบสถ (ภาพที่ 38)

ชาดกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญสัจจบารมี คือความสัตย์ มีเรื่องเล่าว่าพระเจ้าธัญชัยโกรพยะครองเมืองอินทปัตย์แคว้นกุรุวันหนึ่งพระองค์ทรงแสวงหาความสงบสุขในนิคาชินอุทยานพระองค์ได้พบคนแปลง 3 คน คือ ท้าวสักกะ พญาครุฑ พญานาค ซึ่งคนทั้ง 4 หาที่วิเวกรักษาอุโบสถศีล เมื่อได้พบกันถูกชะตากัน เพราะเคยเป็นเพื่อนกันมาแต่อดีตชาติ พระองค์ได้สนทนากันว่า ใครรักษาศีลได้ดีกว่ากัน เมื่อตกลงกันไม่ได้ พระเจ้าธัญชัยโกรพยะจึงพาชายแปลงทั้ง 3 คนมาหาวิฐุรบัณฑิต ซึ่งเป็นบัณฑิตประจำราชสำนัก วิฐุรบัณฑิตวินิจฉัยให้ทั้ง 4 พระองค์ ทำความดีสนับสนุนศีลให้สมบูรณ์เสมอ ถ้ามีพร้อมไหนบุคคลใด ก็เป็นเหมือนกำเกวียนที่รวมมันอยู่ในคุมเกวียน จะทำให้สงบระงับบาปได้ เมื่อพญานาคกลับถึงนาคพิภพ ได้เล่าให้นางวิมลามาหนีฟัง นางมีความศรัทธาใคร่ได้ฟังธรรมจากวิฐุรบัณฑิต นางแสร้งป่วย และบอกพญานาคว่า ต้องการหัวใจของวิฐุรบัณฑิต นางอิรันทตีซึ่งเป็นธิดาของพญานาคกับนางวิมลามีรูปร่างสวยงาม ฉลาด เมื่อทราบถึงความต้องการมารดา ก็รับอาสาและขึ้นมาสู่โลกมนุษย์ เหาะไปที่ภูเขากาลคีรี แล้วขับร้องเพลงซึ่งมีเนื้อความว่า ผู้ใดนำหัวใจ วิฐุรบัณฑิตมาได้ นางจะยอมเป็นภรรยา ขณะนั้นปุณณกัษย์ควมม้าเหาะผ่านมา เห็นนางอิรันทตีก็เกิดหลงรัก จึงเข้ารับอาสา ปุณณกัษย์แปลงเป็นหนุ่มน้อย เข้าไปทำเล่นสากกับพระเจ้าธัญชัยโกรพยะ ซึ่งกำลังเป็นประธานในที่ประชุมกษัตริย์ทั่วทั้งชมพูทวีป ในที่สุดปุณณกัษย์เป็นฝ่ายชนะ ขอสิ่งพนัน คือ วิฐุรบัณฑิต พระเจ้าธัญชัยโกรพยะไม่ทรงยินยอม เมื่อทั้งสองตกลงกันไม่ได้ก็ไปหาวิฐุรบัณฑิตตัดสิน วิฐุรบัณฑิตตัดสินให้ปุณณกัษย์เป็นฝ่ายถูกวิฐุรบัณฑิตแสดงธรรมถวายพระเจ้าธัญชัย และรำลาบุตรภรรยา สั่งสอนให้บุตรชายทั้งสองรู้ถึงข้อวัตรปฏิบัติที่ดีของข้าราชการ

ระหว่างการเดินทางปุณณกัษย์พยายามฆ่าวิฐุรบัณฑิตครั้งแล้วครั้งเล่า แต่ด้วยบุญบารมีของวิฐุรบัณฑิต ทำให้แคล้วคลาดจากความตายมาตลอด วิฐุรบัณฑิตได้แสดงธรรมแก่ปุณณกัษย์จนเกิดความเลื่อมใส จึงพาไปนาคพิภพ วิฐุรบัณฑิตได้แสดงธรรมแก่พญานาค และนางวิมลามาให้ทั้งสองมีเมตตาจิตต่อนาคบริวาร ปราบปรามให้เขาทั้งหลายมีความสุขพญานาคกับนางวิมลามาอินทปัตย์ให้

ปุณณกยักร์ ตามสัญญา ปุณณกยักร์ปลาบปลื้มใจมาก และนำวิธูรบัณทิตกลับสู่เมืองอินทปัตต์ ตอนที่นิยมนำมาเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังคือ ตอนที่วิธูรบัณทิตเกาะหางม้าของปุณณกยักร์ แล้วถูกจับโยนลงมาชนหน้าผา³²

ภาพที่ 38 วิธูรชาตก วัดสุนทรवास

³² นิตดา หงส์วิวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 104-141

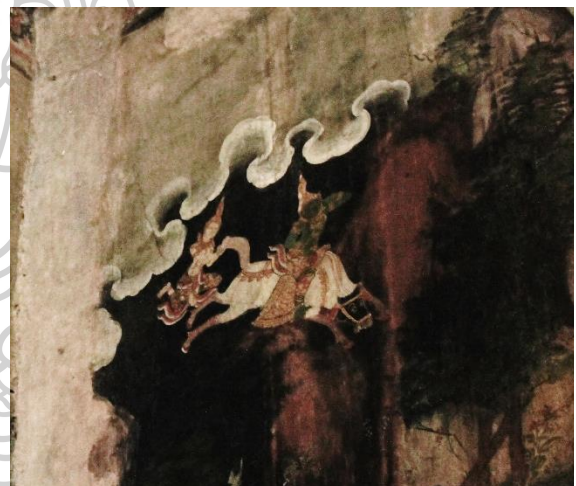
ภาพที่ 39 วิธูปณชิตฤกษ์กฤษณ์จับโยน
ลงมาชนหน้าผา วัดสุนทรवास

ภาพที่ 40 วิธูปณชิตฤกษ์กฤษณ์จับโยน
ลงมาชนหน้าผา วัดสุวรรณาราม

ภาพที่ 41 วิธูปณชิตเกาะหางม้าของปุลณกฤษณ์
วัดสุนทรवास

ภาพที่ 42 วิธูปณชิตเกาะหางม้าของปุลณกฤษณ์
วัดสุวรรณาราม

จากการเปรียบเทียบฉากทั้ง 2 ฉากจากจิตรกรรมฝาผนังวัดสุนทรवासและวัดสุวรรณารามพบว่า จิตรกรรมฝาผนังทั้ง 2 วัด มีความใกล้เคียงกันทั้งในด้านของรูปแบบการเขียนภาพ และฉากสำคัญที่ช่างเลือกมาถ่ายทอด แตกต่างกันตรงที่รายละเอียดของเรื่องราวที่จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรวาสมีน้อยกว่าอันเนื่องมาจากพื้นที่ในการเขียนภาพค่อนข้างมีจำกัด จึงมีเพียงฉากสำคัญที่เป็นที่รู้จักเท่านั้น

10. เวสสันดรชาดก

ภาพชาดกตอนเวสสันดรชาดกภายในอุโบสถวัดสุนทรवास เขียนขึ้นบนผนังฝั่งขวาของพระประธานในผนังช่องที่ 3 และ 4 จากประตูทางเข้า โดยในผนังช่องที่ 3 ฝั่งซ้ายของภาพเป็นภาพพระเวสสันดรและนางมัทรีนั่งอยู่ในปราสาทรายล้อมด้วยเหล่านางสนมกำนัล ฝั่งขวาของภาพเป็นตอนที่พระอินทร์แปลงกายเป็นมนุษย์มาทูลขอพระนางมัทรีจากพระเวสสันดรและฝากไว้กับพระเวสสันดร (ภาพที่ 43) ส่วนด้านล่างของภาพชำรุดเสียหายทั้งหมด และผนังช่องที่ 4 เป็นภาพของอัจจุตฤษีนั่งอยู่ในอาศรมกลางป่า (ภาพที่ 44)

โดยชาดกมีเรื่องเล่าว่าพระเวสสันดรทรงเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทนต์กับพระนางมุสตีแห่งแคว้นสิวีราชกุมาร ประสูติที่ตรอกพ้อคำ เมื่อพระเวสสันดรได้รับเวนราชสมบัติจากพระบิดา ได้พระราชทานช้างปัจจัยนาเคนทร์แก่กษัตริย์แคว้นกลิงคราชกุมาร ประชาชนไม่พอใจ พระเวสสันดรจึงถูกพระราชบิดาเนรเทศไปอยู่ป่าหิมพานต์ ก่อนเสด็จไปอยู่ป่า พระเวสสันดรได้พระราชทานสัตสดกมหาทาน คือช้าง ม้า รถ ทาสชาย ทาสหญิง โคนม และ นางสนม อย่างละ ๗๐๐ พระเวสสันดรทรงพาพระนางมัทรีและพระชาลี (โอรส) พระกัณหา (ธิดา) เสด็จจากเมืองผ่านแคว้นเจตราชกุมาร จนเสด็จถึงเขาวงกตในป่าหิมพานต์ กล่าวถึงชุกพรหมณ์ของท่านที่ได้นางอมิตดาบุตรสาวของเพื่อนเป็นภรรยา นางใช้ให้ชุกไปขอสองกุมาร ชุกเดินทางไปสืบข่าวในแคว้นสิวีราชกุมาร สามารถหลบหลีกการทำร้ายของชาวเมือง ลวงพรานเจตบุตรให้บอกทางไปยังเขาวงกต เมื่อชุกเดินทางผ่านป่าตามเส้นทางที่เจตบุตรแนะนำจนถึงที่อยู่ของอัจจุตฤษี จึงลวงให้บอกทางผ่านป่าไม้ใหญ่ไปยังที่ประทับของพระเวสสันดร

ชุกทูลขอสองกุมาร ทูตีสองกุมารต่อหน้าพระพักตร์พระเวสสันดร แล้วพาออกเดินทางพระนางมัทรีเสด็จกลับจากหาผลไม้ในป่าออกติดตามสองกุมารตลอดทั้งคืนสลบไป เมื่อทรงฟื้นแล้วพระเวสสันดรตรัสเล่าความจริงเกี่ยวกับสองพระกุมาร พระนางจึงอนุโมทนาด้วย พระอินทร์เห็นดังนั้นเกรงว่าจะมีผู้มาขอพระนางมัทรี จึงแปลงเป็นพรหมณ์ชรามาทูลขอพระนางมัทรีแล้วฝากไว้กับพระเวสสันดร ชุกเดินทางเข้าไปแคว้นสิวีราชกุมาร พระเจ้ากรุงสุทนต์ ทรงไถ่สองกุมาร ชุกได้รับพระราชทานเลี้ยง และถึงแก่กรรมด้วยกินอาหารมากเกินไป พระเจ้ากรุงสุทนต์ พระนางมุสตี พระชาลี พระกัณหา เสด็จไปทูลเชิญพระเวสสันดร พระนางมัทรีกลับพระนคร เมื่อกษัตริย์ทั้งหกพระองค์ทรงพบกันก็ทรงร้องไห้จนสลบ ต่อมาฝนโบกพรพรชตกจึงทรงฟื้นขึ้น หลังจากนั้นกษัตริย์ทั้ง 6 พระองค์ก็เสด็จกลับแคว้นสิวีราชกุมาร³³ ตอนที่นิยมนำมาเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังมีหลายตอน

³³ นิตดา หงส์วิวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, 149-250

เนื่องจากเวสสันดรชาดกถือเป็นชาดกที่เป็นที่นิยมของคนไทย ช่างจึงมักให้ความสำคัญ เช่น วัดสุวรรณารามผนังด้านสกัดเบื้องหลังพระประธานและผนังฝั่งขวาของพระประธานเขียนเรื่องเวสสันดรชาดกทั้งหมด แม้กระทั่งที่วัดสุนทรवासยังเขียนเรื่องเวสสันดรชาดกไว้ถึง 2 ช่องของผนังฝั่งขวาของพระประธาน

ภาพที่ 43 เวสสันดรชาดก วัดสุนทรवास

ภาพที่ 44 เวลสนดรชาดก วัดสุนทรवास

ภาพที่ 45 พระอินทร์แปลงกายเป็นมนุษย์มาทูล
ขอพระนางมัทรีจากพระเวสสันดร
วัดสุนทรवास

ภาพที่ 46 พระอินทร์แปลงกายเป็นมนุษย์มาทูลขอพระนาง
มัทรีจากพระเวสสันดร วัดสุวรรณาราม

ภาพที่ 47 อัจจุตฤณีนั่งอยู่ในอาศรม วัดสุนทร
वास

ภาพที่ 48 ชูชกลวงอัจจุตฤณีให้บอกทางผ่านป่าไม้ใหญ่ไปยังที่
ประทับของพระเวสสันดร
วัดสุวรรณาราม

จากการเปรียบเทียบภาพจิตรกรรมเรื่องเวสสันดรชาดกจากทั้ง 2 วัดพบว่า แม้จะเป็นฉากเดียวกัน แต่จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवासจะมีตัวละครน้อยกว่าจิตรกรรมภายในอุโบสถวัดสุวรรณาราม ทั้งนี้ ช่างได้เลือกฉากที่ไม่มีความสำคัญและไม่แสดงเหตุการณ์ที่ไม่ค่อยได้พบเห็นบ่อยนักมาเขียนบนจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवास จนทำให้มีการตีความในส่วนของเรื่องราวค่อนข้างยาก

11. ภาพเทพชุมนุม

ภาพเทพชุมนุมนิยมเขียนเป็นเทวดาหันหน้ามองไปทางเดียวกัน เขียนอยู่เหนือกรอบหน้าต่างที่ผนังทั้งสองข้าง โดยทำเป็นแถวประมาณ 3 หรือ 4 แถว ทั้งนี้แล้วแต่พื้นที่ของผนัง แนวคิดและคติการสร้างเทพชุมนุมนั้นมาจากพุทธประวัติตอนตรัสรู้ที่ในคัมภีร์กล่าวถึงเหล่าทวยเทพจากหิมาจักรวาลต่างลงมาแสดงความชื่นชมยินดีในคราวที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ การเสด็จลงมาในครั้งนี้ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ เหล่าเทวดาเสด็จมาพร้อมดอกไม้สวรรค์ที่โปรยปราย การแสดงออกของภาพเทพชุมนุมในทำนองหันพระพักตร์ไปยังพระพุทธรูปประธาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย คือตอนที่พระองค์ตรัสรู้แล้ว แสดงให้เห็นว่าการออกแบบภายในอาคารที่มีทั้งงานประติมากรรมและจิตรกรรมนั้นมีความสัมพันธ์กันทั้งแนวคิดและคติการสร้าง³⁴

ภายในอุโบสถวัดสุนทรवास (ภาพที่49) มีการเขียนเทพชุมนุมตามแบบคตินิยม มีการเขียนไว้ทั้งหมด 4 แถว ใช้ลายประจำยามคั่นระหว่างแถว โดยแถวที่ 1 เริ่มนับจากล่างสุดเหนือขอบหน้าต่างขึ้นไปเขียนเป็นพื้นสีแดงทั้งหมด เขียนเป็นภาพยักษ์นั่งเรียงกันไปทั้งแถว โดยใบหน้าเขียนให้เห็นหน้าเสี้ยวและหน้าข้างสลับกันไป แถวที่ 2 เหนือขึ้นมาจากแถวแรกปูพื้นผนังด้วยสีแดงเข้มกว่าแถวแรกเขียนเป็นภาพเทพสลับกับครุฑ โดยใบหน้าเขียนให้เห็นหน้าข้างทั้งหมด แถวที่ 3 เหนือขึ้นมาจากแถวที่ 2 พื้นผนังด้วยสีแดงเข้มกว่าสองแถวแรก เขียนเป็นภาพเทพทั้งหมดและใบหน้าเขียนให้เห็นเป็นหน้าข้างทั้งหมด โดยชั้นบนสุดเหนือขึ้นมาจากแถวที่ 3 ใช้เส้นสีนเทาลักษณะเป็นลายหยักกระจิงฟันปลาคั่นระหว่างแถว ปูด้วยพื้นสีดำ มีภาพเหล่านักสิทธิ์ วิทยาธร ต่างหันหน้าไปทางพระประธานทั้งหมด

³⁴ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เรื่องเดียวกัน, 403

ภาพที่ 49 ภาพเทพชุมนุม วัดสุนทรवास

ภาพที่ 50 ภาพเทพชุมนุม วัดสุวรรณาราม

ผนังสกัดด้านหลังพระประธาน

12. ภาพพุทธประวัติตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เขียนขึ้นบนผนังสกัดด้านหลังพระประธาน ส่วนบนของภาพเป็นปราสาทไพชยนต์ซึ่งเป็นประทับของพระอินทร์มีความชำรุดจนไม่สามารถมองเห็นรายละเอียดของภาพได้ชัดเจนมากนัก แต่คาดว่าเป็นภาพของพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนทิพย์อาสน์เพื่อแสดงธรรมโปรดพุทธมารดา โดยด้านซ้ายของปราสาทเป็นภาพของช้างเอราวัณและด้านขวาของปราสาทเป็นเจดีย์จุฬามณี และรอบนอกของตัวปราสาทรายล้อมไปด้วยเทพยดาทั้งนั่งและเหาะ ถัดลงมาด้านล่างของภาพเป็นบันได 3 บันไดเป็นที่เสด็จลง คือ บันไดทอง บันไดเงิน และบันไดแก้ว โดยบันไดทองสำหรับหมู่เทพลงอยู่ด้านขวา บันไดเงินอยู่ด้านซ้ายสำหรับพระพรหม และบันไดแก้วอยู่ตรงกลางสำหรับพระพุทธเจ้า โดยทอดจากปราสาทไพชยนต์ลงมายังประตูเมืองสังกัสสนคร ส่วนด้านล่างสุดเป็นผู้คนที่มารอรับเสด็จที่ประตูเมืองสังกัสสนคร

ภาพที่ 51 ภาพพุทธประวัติตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ วัดลุนทราวาส

ภาพจิตรกรรมฝาผนังพุทธประวัติตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จารีย์ จรัสดวง ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติตอนเสด็จจากดาวดึงส์ โดยนำมาเปรียบเทียบกับตอนเดียวกันที่เขียนขึ้นภายในอุโบสถวัดสุวรรณาราม บางกอกน้อย ว่า การวางองค์ประกอบของภาพนั้นมีความแตกต่างกันบางส่วน คือ ภายในอุโบสถวัดสุนทรवास (ภาพที่ 52) ไม่มีการเขียนภาพไตรภูมิ ดังนั้นจึงไม่มีการเขียนภาพเขาพระสุเมรุและเขาสัตตปริภันท์ ตลอดจนภาพพระอาทิตย์และพระจันทร์ การวางองค์ประกอบของภาพพุทธประวัติตอนดังกล่าวส่วนใหญ่ของทั้ง 2 วัดมีความแตกต่างกันบ้างในเรื่องของรายละเอียดและการวางตำแหน่งภาพ³⁵ เช่น งานจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ภายในอุโบสถวัดสุนทรवास การวางรูปแบบของภาพจะเน้นเหตุการณ์สำคัญอยู่บริเวณส่วนกลางของภาพและเน้นการวางภาพให้มีความสมดุลกันทั้งด้านซ้ายและด้านขวา แต่จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดสุวรรณารามแม้จะมีการให้ความสำคัญกับเหตุการณ์สำคัญเช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้มีการเน้นความสมดุลของภาพมากนัก³⁶ และได้เปรียบเทียบรูปแบบและเทคนิคการเขียนของช่างได้ข้อสรุปใช้เรื่องยุคสมัยในการเขียนว่าเขียนขึ้นราวช่วงปลายรัชกาลที่ 3

4.2 การวิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवास

การแสดงออกในด้านเนื้อหา

เรื่องราวที่นำมาถ่ายทอดส่วนใหญ่บนจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवासเป็นเรื่องราวที่ปรากฏในงานจิตรกรรมทั่วไป ซึ่งในแต่ละเรื่อง แต่ละตอน ไม่ได้มีการแสดงรายละเอียดมากนัก ช่างเพียงหยิบยกแค่บางเหตุการณ์สำคัญมาเขียนเท่านั้นเพื่อให้เห็นทราบภาพจิตรกรรมดังกล่าวมาจากชาติใด เช่น เรื่องฤทธิ์พิชิตชาคก ช่างนำเฉพาะตอนที่ฤทธิ์พิชิตนาคราชบำเพ็ญศีลบนจอมปลวกแล้วโดนจับไปทรมานเท่านั้น ไม่ได้มีตัวละครอื่นๆ ประกอบอย่างเช่นจิตรกรรมจากตอนเดียวกันภายในอุโบสถวัดสุวรรณาราม ทั้งนี้ ในชาติบางเรื่องช่างไม่ได้นำฉากที่มีความสำคัญและเป็นที่ยึดมาเขียน เช่น เรื่องนารทชาคก และเวสสันดรชาคก ดังนั้น เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับจิตรกรรมภายในอุโบสถวัดสุวรรณารามแล้ว ทำให้เห็นถึงฝีมือและแนวความคิดของช่างในการถ่ายทอดเรื่องราวที่ค่อนข้างมีความแตกต่างกันอยู่มาก ทำให้เห็นว่าช่างที่เขียนภาพจิตรกรรมภายในอุโบสถวัดสุนทรवास

³⁵ สุจารีย์ จรัสดวง “การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง : กรณีศึกษาภาพพระพุทธประวัติตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์” (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546) 41

³⁶ สุจารีย์ จรัสดวง เรื่องเดียวกัน, 43

น่าจะเป็นช่างพื้นเมืองที่ไปศึกษาอยู่ที่เมืองหลวงและนำเอาเทคนิคการเขียนภาพแบบช่างสมัยรัชกาลที่ 3 มาใช้เท่านั้น

การใช้สีและโครงสร้างโดยรวม

จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवासเป็นงานเขียนสีฝุ่น โครงสีส่วนใหญ่สดสว่าง สีที่ใช้เขียนมีสีแดง สีขาว สีฟ้า สีน้ำตาล-แดง สีน้ำเงิน สีเขียว สีเหลืองและมีการปิดทองเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์และปราสาทราชวัง ซึ่งการปิดทองดังกล่าวเป็นลักษณะเด่นและนิยมทำกันในงานจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 3

การตัดเส้นและการเขียนภาพบุคคล

จิตรกรรมภายในอุโบสถวัดสุนทรवासมีการตัดเส้นทั้งในภาพของบุคคล สัตว์ วิวาททัศน์ และปราสาทราชวัง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการแบ่งสถานะทางสังคม โดยภาพบุคคลที่เป็นชนชั้นสูงจะใช้การตัดเส้นทางเรียวเล็กและมีความอ่อนช้อยนุ่มนวล เป็นภาพ 2 มิติ ที่ยังมีความผูกพันกับแบบประเพณีนิยมและไม่มีการแสดงออกทางสรีระ ส่วนภาพของชาวบ้านทั่วไปจะมีการเขียนที่มีความสมจริงมากขึ้น เน้นสรีระอย่างชัดเจน

การใช้เส้นลื่นเทา

การใช้เส้นลื่นเทาปรากฏให้เห็นเฉพาะส่วนที่กั้นเทพชุมนุมแถวบนสุดเท่านั้น ไม่มีการใช้เส้นลื่นเทาแบ่งเรื่องออกจากกันเนื่องจากใช้ช่องประตูหน้าต่างในการแบ่งเรื่องราวแต่ละตอนอย่างชัดเจน และมีการใช้แถบริ้วโค้งหรือที่เรียกว่า “ลายฮ่อ” แทนเส้นลื่นเทาดังที่ปรากฏให้เห็นในเรื่องเนมิราชชาดก โดยช่างใช้เป็นเส้นแบ่งระหว่างสวรรค์ เมืองมนุษย์ และนรกออกจากกัน ซึ่งภาพจิตรกรรมภายในอุโบสถวัดสุนทรवासส่วนใหญ่จะให้แนวต้นไม้หรือโขดหินแบ่งฉากแทนการใช้เส้นลื่นเทา ซึ่งช่างนิยมใช้เทคนิคดังกล่าวในการเขียนภาพจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 3

การเขียนฉากธรรมชาติและวิวาททัศน์

ฉากทิวทัศน์ภาพต้นไม้ มีการระบายสีเรียบ ตัดเส้นใบเป็นกลุ่มๆ ควบคู่กับภาพต้นไม้ที่เขียนเป็นพุ่มใบด้วยการใช้แปรงจุ่มสีแดงเป็นแถบเพื่อให้เป็นพุ่ม คือแต้มด้านหนึ่งของพุ่มด้วยสีอ่อนอันเป็นส่วนรับแสง อีกด้านใช้สีมืดเป็นส่วนหลบแสง จึงเห็นเป็นปริมาตรของพุ่มไม้ และมีการใช้ต้นไม้สีเขียวมืด

ภาพท้องฟ้า ส่วนใหญ่มีการเกลี่ยสีเพื่อไล่ระดับสีอย่างสวยงาม และยังมีการนำเทคนิคการเขียนภาพก้อนเมฆแบบจีนมาใช้ด้วย

ภาพภูเขาและโขดหิน มีการเขียนเค้าโครงเป็นภาพภูเขา มีลักษณะเรียบง่าย ทำให้เห็นมิติใกล้ - ไกล ภายในภาพอีกด้วย ส่วนโขดหินจะถูกเขียนขึ้นด้วยสีแดงและสีน้ำเงิน โดยสีที่อ่อนกว่าจะอยู่ตรงส่วนกลางของโขดหิน โดยการเขียนภาพโขดหินจะมีทั้งแบบประดิษฐ์และแบบธรรมชาติ โดยแบบประดิษฐ์นั้นจากถูกเขียนเป็นสีเหลี่ยมหรือสามเหลี่ยมและมีการตัดเส้นอย่างชัดเจน

ภาพท้องน้ำ มีทั้งการเขียนแบบอุดมคติการเขียนแบบมีความสมจริงตามธรรมชาติ โดยแบบอุดมคติจะมีการเขียนคลื่นน้ำเป็นวงโค้งเรียงซ้อนสลับกันเป็นรูปแบบเกล็ดปลา โดยคลื่นน้ำดังกล่าวปรากฏให้เห็นในภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ และลักษณะคลื่นน้ำที่มีความสมจริงตามธรรมชาติปรากฏให้เห็นในภาพพุทธประวัติตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งลักษณะคลื่นน้ำดังกล่าวเริ่มปรากฏให้เห็นในสมัยรัชกาลที่ 3 ตอนปลาย ที่เริ่มมีเทคนิคการเขียนภาพแบบตะวันตกเข้ามา

ภาพปราสาทราชวัง ภาพปราสาทจะมีการเขียนอย่างสมจริง เช่น วาดแสดงโครงสร้างที่เป็นไปได้ มีเสามีคันทวยรองรับชายคา การซ้อนชั้นหลังคาทรงจั่ว หลังคามุงกระเบื้องเกล็ดเต่า หลังคาที่ซ้อนบนสุดมีจั่วเป็นรูปสามเหลี่ยมทรงสูง เป็นรูปแบบอุดมคติเมื่อเทียบกับหลังคาทรงจั่ว สำหรับลวดลายการเขียนประดับส่วนต่างๆของปราสาทล้วนเป็นไปอย่างประเพณี ซึ่งส่วนนี้มีพัฒนาการน้อยเนื่องจากยังผูกพันกับแบบประเพณีนิยม อีกทั้งยังมีการใช้เทคนิคการเน้นภาพปราสาทราชวังด้วยภาพต้นไม้สีเขียวมีด คือเทคนิคการใช้ธรรมชาติในการแบ่งฉากแบ่งตอนแทนการใช้เส้นสีเทา

สรุป

ภาพเขียนทศชาติชาดกภายในอุโบสถวัดสุนทรवासนั้นช่างนำมาเขียนเพียง 9 เรื่องโดยข้ามชาดกเรื่องจักรกumarไปและเขียนเรื่องเวสสันดรชาดกไว้ถึง 2 ช่องผนัง ซึ่งถือเป็นชาดกเรื่องสำคัญและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ทำให้พื้นที่ให้การเขียนภาพไม่เพียงพอที่จะเขียนชาดกให้ครบทั้ง 10 เรื่อง และการวางตำแหน่งภาพชาดกนั้นมีความแตกต่างจากภาพภายในอุโบสถวัดสุวรรณาราม กล่าวคือ การเขียนภาพชาดกภายในอุโบสถวัดสุนทรवासนั้น เริ่มเขียนเรื่องพระเดมิยชาดกไว้บนผนังสกัดด้านหน้าพระประธานโดยอยู่ฝั่งซ้ายของประตูทางเข้าและเรียงวนไปทางฝั่งซ้ายมือของพระประธานเรื่อยๆจนถึงเรื่องภริทัตชาดกและวนกลับมาเริ่มที่ฝั่งขวามือของพระประธาน เริ่มเรียงจากประตูทางเข้าตั้งแต่เรื่องนารทชาดก โดยข้ามเรื่องจักรกumarชาดกและเขียนเรื่องเวสสันดรชาดกเอาไว้ถึง 2 ช่องผนัง เมื่อนำภาพจิตรกรรมฝาผนังมาในแต่ละตอนของวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง และวัดสุวรรณ

ราม บางกอกน้อย จะเห็นได้ว่า จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवासนั้นยังมีความละเอียดน้อยกว่าจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุวรรณารามอยู่มาก โดยเฉพาะฉากที่เป็นเรื่องราวของทศชาติชาดก แต่หากเปรียบเทียบด้านความเข้าใจของช่างนั้นจะเห็นว่า ช่างมีการให้ความสำคัญกับฉากสำคัญในเรื่องเหมือนกัน เช่น ฉากพระเตมีย์ทรงแสดงอภินิหารยกราชรถขึ้นแกว่งเหนือเศียร หรือฉากที่ภูริทัตนาคราชบำเพ็ญศีลบนจอมปลวกแล้วถูกอาลัมพายนพราหมณ์จับตัวไป

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบจะเห็นได้ว่าจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवासนั้นยังคงคติการเขียนภาพตามแบบไทยประเพณีที่สืบทอดมาจากสมัยรัชกาลที่ 1-2 อันสืบทอดมาจากสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งส่วนใหญ่มักจะปรากฏในวัดที่มีประวัติว่ามีมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายและได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งมีความเหมือนกันทั้งในด้านเทคนิคการเขียนภาพและเรื่องราวที่นำมาเขียน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องไตรภูมิโลกสัตถฐาน พุทธประวัติ ทศชาติและภาพเทพชุมนุม

โดยภาพรวม การถ่ายทอดเรื่องราวของจิตรกรรมภายในอุโบสถวัดสุนทรवासไม่ได้เป็นเรื่องมากนัก ส่วนใหญ่มักยกเฉพาะตอนสำคัญมาเขียน อาจจะใช้ข้อจำกัดในด้านเนื้อที่ของอุโบสถที่มีไม่มากนัก ทำให้ต้องตัดทอนเนื้อหาบางอย่างหรือบางตอนออกไปบ้าง การใช้สีในการเขียนภาพจิตรกรรมช่างใช้สีฝุ่นในการเขียนโดยใช้โครงสีสดใส โดยเฉพาะสีชมพูและสีแดง นอกจากนั้นยังมีการปิดทองบนเครื่องทรงของกษัตริย์ตลอดจนปราสาทราชวังบางส่วน ซึ่งการปิดทองนั้นเป็นที่นิยมในงานจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 3 การใช้เส้นสีเทาปรากฏให้เห็นเฉพาะส่วนที่กั้นเทพชุมนุมแถวบนสุดเท่านั้น ไม่มีการใช้เส้นสีเทาแบ่งเรื่องออกจากกันเนื่องจากใช้ช่องประตูหน้าต่างในการแบ่งเรื่องราวแต่ละตอนอย่างชัดเจน และมีการใช้แถบริ้วโค้งหรือที่เรียกว่า “ลายฮ่อ” แทนเส้นสีเทาดังที่ปรากฏให้เห็นในเรื่องเนมิราชชาดก โดยช่างใช้เป็นเส้นแบ่งระหว่างสวรรค์ เมืองมนุษย์ และนรกออกจากกัน การเขียนภาพวิวทิวทัศน์มีความสมจริงมากขึ้น

เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบแล้วทำให้เห็นได้ว่าแนวความคิดและฝีมือของช่างทั้งที่เขียนในอุโบสถวัดสุนทรवासและอุโบสถวัดสุวรรณารามมีความแตกต่างกันอยู่มากและมีบางภาพที่ยังเขียนไม่เสร็จสมบูรณ์ โดยช่างที่เขียนจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवासน่าจะเป็นช่างพื้นเมืองที่ได้รับอิทธิพลการเขียนมาจากช่างหลวงและน่าจะเขียนขึ้นในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 เนื่องจากเมื่อสังเกตจากภาพบุคคลที่ไม่ใช่กษัตริย์ที่มีความเหมือนจริงมากขึ้น ภาพต้นไม้ วิวทิวทัศน์และธรรมชาติที่มีความเหมือนจริงมากขึ้น ซึ่งลักษณะของการเขียนภาพจิตรกรรมดังกล่าวเป็นที่นิยมในสมัยปลายรัชกาลที่ 3

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา

จากความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษาคือ ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของ วัดสุนทรवासอย่างแท้จริง โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสารและจารึก วิเคราะห์แนวคิด รูปแบบและเทคนิคของจิตรกรรมฝาผนังและสถาปัตยกรรม เพื่อเผยแพร่ข้อมูลทางด้านวิชาการแก่ผู้ที่สนใจทั่วไป และศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมแก่ผู้ที่ศึกษาค้นคว้าและวิจัยงานทางด้านจิตรกรรมฝาผนังและสถาปัตยกรรมแบบประเพณีนิยมสมัยรัชกาลที่ 3

ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเอกสารทางประวัติศาสตร์ศิลปะเกี่ยวกับศิลปกรรมแบบพระราชนิยมสมัยรัชกาลที่ 3 และนำมาวิเคราะห์ศิลปกรรมของอุโบสถวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง พบว่าประวัติของการสร้างวัดในเบื้องต้นนั้นไม่ทราบข้อสรุปที่ชัดเจน แต่ตามหลักฐานจากจารึกภายในพระอุโบสถระบุไว้ว่ามีการบูรณะพระอุโบสถหลังปัจจุบันในสมัยรัชกาลที่ 3 ปี พ.ศ. 2385 โดยพระอุดมปิฎกซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระยาพัทลุง (จ๋วย) และเป็นอุโบสถที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัดในกรุงเทพฯ ที่มีการสร้างและบูรณะในสมัยรัชกาลที่ 3 ตามแบบพระราชนิยม กล่าวคือ เป็นอาคารแบบแก่งจีน ใช้ผนังรับน้ำหนัก มีเสารอบตั้งรองรับเชิงชาย หลังคาชั้นลด 2 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องกาบูน หน้าบันของอุโบสถเป็นหน้าบันก่ออิฐถือปูนมีการประดับตกแต่งด้วยปูนปั้นลายเครือเถาดอกพุดตาลใบเทศ ประกอบด้วยลายประดิษฐ์สอดคล้องสลับกันไป ส่วนยอดของกรอบหน้าบันประดับด้วยปูนปั้นเป็นทรงดอกพุดตาน กึ่งกลางและปลายเส้นเฉียงของกรอบหน้าบันประดับด้วยตัวหงา อุโบสถมีประตูทางเข้า 1 ประตู ส่วนด้านหลังเป็นผนังทึบ หน้าต่างข้างละ 3 บาน บานประตูหน้าต่างลงรักปิดทอง ซุ้มประตูหน้าต่างและหน้าบันเป็นปูนปั้นลวดลายอย่างจีน ทั้งนี้ หากมองในเชิงรูปแบบอาจจะไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าวัดสุนทรवासนั้นได้รับอิทธิพลมาจากวัดใด เนื่องจากรายละเอียดต่างๆ ไม่เหมือนกันเสียทีเดียว อาจจะมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับพื้นที่ด้วย และวัดสุนทรवासเป็นวัดที่อยู่ในชนบทห่างไกลจากเมืองพัทลุง ประกอบกับการเดินทางที่ค่อนข้างลำบาก ทำให้การสร้างอาจจะต้องมีการลดทอนรายละเอียดบางอย่างลงไป อย่างไรก็ตาม อุโบสถวัดสุนทรवासยังถือเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างราชธานีกับหัวเมืองพัทลุง และตามหลักฐานในจารึกตอนหนึ่งระบุว่า “...การฉลองนั้นได้กระทำในปีฉลูเบญจศก...” อาจจะหมายถึงอุโบสถสร้างเสร็จในปีฉลูเบญจศก ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2396 นั่นเอง

ข้อสรุปเรื่องจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवासมีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 4 ด้านด้วยสีฝุ่น ซึ่งเป็นเรื่องราวพุทธประวัติ ได้แก่ ภาพมารผจญ เขียนไว้ในตำแหน่งเหนือประตูทางเข้าเบื้องหน้าพระประธาน ภาพเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เขียนไว้ส่วนบนของฝาผนังเบื้องหลังพระประธานและเรื่องราวของพระมาลัยโปรดสัตว์นรก เขียนไว้ส่วนล่างของฝาผนังเบื้องหลังพระประธาน โดยที่ฝาผนังระหว่างช่องประตูและหน้าต่างภายในอุโบสถเป็นเรื่องราวทศชาติชาดก และเหนือช่องทางต่างภายในอุโบสถทั้ง 2 ฝั่ง มีการเขียนภาพเทพชุมนุมเอาไว้ ซึ่งปัจจุบันภาพจิตรกรรมฝาผนังส่วนล่างของอุโบสถได้ชำรุดและลบเลือนลงไปมาก

จากการศึกษาดังกล่าวที่ผู้ศึกษาได้นำภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถของวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง มาเปรียบเทียบกับตอนเดียวกันที่เขียนขึ้นภายในอุโบสถวัดสุวรรณาราม บางกอกน้อย ที่สรุปเกี่ยวกับสมัยในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवास ว่าเป็นรูปแบบการเขียนของช่างพื้นเมืองที่ได้รับอิทธิพลการเขียนภาพมาจากช่างหลวง โดยช่างเหล่านี้อาจจะเคยไปศึกษาในเมืองหลวงมาก่อนแล้วนำรูปแบบการเขียนภาพของช่างหลวงมาใช้ และกำหนดอายุได้ว่าถูกเขียนขึ้นราวช่วงปลายรัชกาลที่ 3 เนื่องจากเมื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบในด้านเทคนิคและรูปแบบของจิตรกรรมแล้วพบว่าภาพจิตรกรรมภายในอุโบสถวัดสุนทรวาสนั้นเป็นรูปแบบที่นิยมในสมัยปลายรัชกาลที่ 3 ทั้งนี้จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवासในปัจจุบันปรากฏข้อมูลสำคัญทางศิลปกรรมและความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนถึงความงามของงานจิตรกรรมที่ถูกเขียนขึ้นโดยฝีมือของช่างพื้นเมือง ในขณะเดียวกัน ความงามดังกล่าวกลับเสื่อมถอยไปตามกาลเวลา เนื่องจากยังขาดการดูแลรักษาและซ่อมบำรุงอย่างถูกวิธี นอกจากนี้ ผู้คนที่ไปชมความงามของจิตรกรรมยังขาดความเข้าใจในการรักษางานจิตรกรรมเอาไว้ มีการขีดเขียนข้อความบนผนังซึ่งเป็นผลทำให้ภาพจิตรกรรมเสียหาย ผู้ศึกษาจึงอยากบันทึกความงามและความสำคัญเหล่านี้ไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาและเป็นแหล่งข้อมูลให้กับคนรุ่นต่อไป

รายการอ้างอิง

- การศาสนา, กรม. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2526.
- . ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2525.
- ชรัททองเขียว, เนื่ออ่อน. ความเข้าใจในจิตรกรรมไทยประเพณี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.
- จรัสดวง, สุจารีย์. "การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง : กรณีศึกษา ภาพพระพุทธรูปประวัติตอนเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์." สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.
- เล็กสุขุม, สันติ. จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3: ความคิดเปลี่ยนแปลง การแสดงออกก็เปลี่ยนแปลงตาม. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2548.
- เวลา, วอลเตอร์ เอฟ. แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ. Translated by นิจ ทองโสภิต. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2530.
- ศิลปากร กองโบราณคดี, กรม. งานอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง “รายงานการสำรวจจิตรกรรมฝาผนัง จังหวัดพัทลุง”. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2527.
- สุขะวัฒน์, ไชแสง. วัดพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจีนในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเจมส์ ทอมป์สัน, 2525.
- สายสิงห์, ศักดิ์ชัย. งานช่างสมัยพระนั่งเกล้าฯ. กรุงเทพฯ: มติชน, 2551.
- . พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของงานช่าง และแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2556.
- สีมาตรัง, สน. จิตรกรรมสกุลช่างรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2522.
- หงส์วิวัฒน์, นิดดา. ทศชาติชาดกกับจิตรกรรมฝาผนัง มีโศกชาดก เถมียชาดก มหาชนกชาดก สุวรรณสามชาดก เนมิราชชาดก. กรุงเทพฯ: แสงแดดเพื่อนเด็ก, 2548.
- . ทศชาติชาดกกับจิตรกรรมฝาผนัง เวสสันดรชาดก ภูริทัตตชาดก จันทกุมารชาดก นารทชาดก วิรุทธชาดก. กรุงเทพฯ: แสงแดดเพื่อนเด็ก, 2549.
- อุดมปิฎก (สร พุทฺธสโร), พระ. เอกสารแนะนำวัดสุนทรवास ตำบลปันแต อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ชิตาภา สุกตะ
วัน เดือน ปี เกิด	12 กรกฎาคม พุทธศักราช 2534
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2546 สำเร็จการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา โรงเรียนเทศบาลวัดภู ผาภิมุข พ.ศ. 2553 สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนสตรีพัทลุง พ.ศ. 2557 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (วรรณคดี) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2562 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์ศิลปะ) มหาวิทยาลัยศิลปากร
ที่อยู่ปัจจุบัน	27 หมู่ที่ 9 ตำบลมะกอกเหนือ อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง 93150

